

Ljudska bezbednost za XXI vek: izazovi zdravstvene bezbednosti Zbornik studentskih radova

Ljudska bezbednost za XXI vek: izazovi zdravstvene bezbednosti - Zbornik studentskih radova

Izdavači

Misija OEBS-a u Srbiji

Centar za istraživanje javnih politika

Dizajn

Milica Dervišević

Štampa

Jovšić Printing Centar doo, Beograd

Tiraž

100 primeraka

ISBN 978-86-6383-106-3

Beograd, 2020. godine

CIP - Каталогизacija у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

616.98:578.834]:316(082)

LJUDSKA bezbednost za XXI vek : izazovi zdravstvene bezbednosti : zbornik studentskih radova / [translation Mirjana Stolić-Srdanov]. - Beograd : Misija OEBS-a u Srbiji : Centar za istraživanje javnih politika, 2020 (Beograd : Jovšić Printing Centar). - 53, 56 str. ; 24 cm

Nasl. str. prištampanog engl. teksta: Human Security in the 21st Century. - Tekst na srp. i engl. jeziku. - Oba teksta štampana u međusobno obrnutim smerovima. - Tiraž 100. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-6383-106-3 (MOS)

a) Ковид 19 - Друштвени аспект - Зборници

COBISS.SR-ID 28249609

Objavlјivanje ove publikacije je omogućeno u okviru projekta Misije OEBS-a u Srbiji „Konsolidovanje procesa demokratizacije u sektoru bezbednosti u Republici Srbiji”, koji je finansijski podržala Švedska agencija za međunarodnu razvojnu saradnju (Sida).

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autorima i ne predstavljaju nužno zvaničan stav Misije OEBS-a u Srbiji i Švedske agencije za međunarodnu razvojnu saradnju.

Ljudska bezbednost za XXI vek:
izazovi zdravstvene bezbednosti-
Zbornik studentskih radova

Sadržaj

PREDGOVOR	7
UTICAJ RODA SEKURITIZUJUĆEG AKTERA NA PROCES (DE)SEKURITIZACIJE: PRIMER PANDEMIJE VIRUSA COVID-19	9
INFORMISANJE U VANREDNIM OKOLNOSTIMA (UPOTREBA METAFORE RATA TOKOM ZEMLJOTRESA, POPLAVA I PANDEMIJE VIRUSA KORONA U SRBIJI)	20
UTICAJ VIRUSA COVID-19 NA MIGRACIONA KRETANJA – BORBA MIGRANATA I IZBEGLICA PROTIV VIRUSA I KSENOFOBIJE.....	43

PREDGOVOR

Devet meseci od početka širenja virusa COVID-19 zasigurno možemo reći da je pandemija obeležila 2020. godinu, a vrlo verovatno ovaj trend će se nastaviti još neko vreme. Imajući u vidu globalni uticaj virusa na sve segmente društvenog života, ovogodišnji nagradni konkurs posvećen je uticaju pandemije na bezbednost ljudi i pretnji koju virus COVID-19 predstavlja za pojedinca u različitim domenima. Naziv ovogodišnjeg zbornika *Ljudska bezbednosti za XXI vek: izazovi zdravstvene bezbednosti* apostrofira značaj zdravstvene bezbednosti koja do sada nije dovoljno istraživana. Stoga smo kroz promociju ovogodišnjeg konkursa nastojali da privučemo studentske radove koji će pitanje urušavanja globalnog zdravstvenog sistema i krize ljudske bezbednosti sagledati iz najrazličitijih uglova.

Ovogodišnji poziv privukao je više pažnje studentkinja, tako da su sva tri odabrana rada njihovo delo. Veće interesovanje ženske populacije među studentima ponavlja se već četiri godine zaredom pa je postalo trend među učesnicima konkursa. Sva tri rada za predmet istraživanja imaju virus COVID-19, globalni fenomen i bezbednosnu pretnju, koja kontinuirano stavlja na test svaki aspekt društva u svim delovima sveta.

Rad pod nazivom *Uticaj roda sekuritizujućeg aktera na proces (de)sekuritizacije: primer pandemije virusa COVID-19* napisala je Ivana Dinić, studentkinja osnovnih studija Fakulteta političkih nauka. Autorka u radu polazi od teze da je rod sekuritizujućeg aktera veoma bitna odrednica prilikom sekuritizacije pandemije virusa COVID-19, što za posledicu ima specifično reagovanje ženskih donosilaca odluka u kriznim situacijama i njihovo opredeljivanje za desekuritizaciju. Autorka temi pristupa sa feminističkih stanovišta stavljajući rod u središte analize procesa sekuritizacije aktuelne globalne pretnje od virusa COVID-19.

U radu *Informisanje u vanrednim okolnostima (upotreba metafore rata tokom zemljotresa, poplava i pandemije virusa korona u Srbiji)*, Aleksandra Savić, studentkinja doktorskih studija Filološkog fakulteta, istraživala je upotrebu reči rat u metaforičnom značenju tokom izveštavanja o zemljotresu u Kraljevu 2010. godine, poplava u Srbiji 2014. godine, kao i tokom pandemije virusa korona u Srbiji. Iscrpno istraživanje obuhvatilo je saopštenja za medije Vlade Srbije tokom ova tri krizna perioda. Autorka u radu nastoji da ukaže na političke namere donosilaca odluka koje stoje iza jezičkih strategija iskazanih tokom kriza.

Na koji način virus COVID-19 utiče na migracije i migrante istraživala je Jovana Nikolić, studentkinja osnovnih studija Fakulteta političkih nauka, u radu *Uticao virusa COVID-19 na migraciona kretanja – borba migranata i izbeglica protiv virusa i ksenofobije*. Polazeći od koncepta ljudske bezbednosti, autorka sagledava izazove sa kojima se susreće zdravstvo na globalnom nivou, reakcije nacionalnih država i uticaj mera na pojedinca, u ovom slučaju migranata. Ispitujući domete sekuritizacije zdravlja i posledice na svakodnevni život, autorka nastoji da ukaže da se migranti bore protiv dva neprijatelja – virusa i ksenofobije.

Nagradni Fond Svetlana Đurđević Lukić osnovan je sa željom da se sačuva sećanje na prijateljicu, koleginicu i koosnivačicu Centra za istraživanje javnih politika, koja nas je napustila pre više od četiri godine. Svetlana je kroz istraživački rad negovala multisektorski i multidisciplinarni pristup proučavanju bezbednosti, tako da korišćenje ovakvog pristupa u bavljenju nekom temom predstavlja osnovno polazište za nagradni konkurs namenjen studentima i studentkinjama svih fakulteta i svih nivoa studija.

Zbornik koji se nalazi pred vama je četvrti zbornik studentskih radova koji Centar za istraživanje javnih politika u okviru Fonda Svetlana Đurđević Lukić objavljuje uz podršku Misije OEBS-a u Srbiji. Izražavamo zahvalnost Misiji OEBS-a koja nastavlja da pruža podršku za realizaciju konkursa i prepoznaje značaj podsticanja mladih studentkinja i studenta da razmišljaju o ključnim pretnjama po ljudsku bezbednost. Centar se takođe zahvaljuje stručnom žiriju koji već četiri godine čine dr Vladimir Bilandžić, dr Vanja Rokvić, dr Srđan Korać i Marina Tadić.

U Beogradu, decembra 2020.

Sekretar Fonda *Svetlana Đurđević Lukić*
Filip Stojanović

UTICAJ RODA SEKURITIZUJUĆEG AKTERA NA PROCES (DE)SEKURITIZACIJE: PRIMER PANDEMIJE VIRUSA COVID-19

Ivana DINIĆ*, studentkinja osnovnih studija
Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka

Sažetak: *U radu se polazi od teze da je rod sekuritizujućeg aktera, kao deo njenog/njegovog socijalnog kapitala, značajna determinanta prilikom sekuritizacije pandemije virusa COVID-19, što za posledicu ima specifično reagovanje ženskih donosilaca odluka u kriznim situacijama i njihovo opredeljivanje za desekuritizaciju, kao ponovno uspostavljanje regularnih demokratskih procedura. Koristeći se stanovištima feminističkih teorija, na primerima pet svetskih demokratija biće ispitan rod kao karakteristika sekuritizujućeg aktera koja determiniše pristup procesu sekuritizacije aktuelne globalne pretnje od virusa COVID-19. Nastoji se pokazati kako specifičnim bezbednosnim diskursom, ali i aktivnim normativnim zalaganjem za ponovno uspostavljanje regularnog funkcionisanja društvenih aktivnosti, žene lideri iskazuju posvećenost demokratiji, čak i tokom trajanja vanrednog stanja.*

Ključne reči: *žene lideri, sekuritizacija, desekuritizacija, sekuritizujući akter, COVID-19, demokratija.*

* dinicivannah@gmail.com

UVOD

Uprkos činjenici da su aktuelnu globalnu pretnju pandemije virusa COVID-19 sekuritizovale uvodeći slične mere ograničavanja kretanja i okupljanja, svetske demokratije s različitim uspehom biju bitku za ponovno uspostavljanje uobičajenog društvenog funkcionisanja. Države poput Novog Zelanda, Norveške, Nemačke, Tajvana i Islanda, prednjačile su u ovom procesu tokom prvog talasa pandemije u aprilu 2020. ne samo zbog niskog broja smrtnih slučajeva, već i zbog činjenice da su među prvima ublažile specijalne mere ograničavanja pojedinih osnovnih prava i sloboda. Pored toga, u slučaju ovih zemalja ostalo je upečatljivo da su svih pet predvođene ženama liderima. Zbog toga je legitimno upitati jesu li i u kojoj meri žene kao nosioci centralnih izvršnih funkcija i dominantni sekuritizujući akteri doprinele relativno brzom ponovnom uspostavljanju regularnih demokratskih procedura.

Cilj ovog rada je pre svega da rasvetli povezanost roda sekuritizujućeg aktera kao dela njenog/njegovog socijalnog kapitala i procesa sekuritizacije, kao procesa koji neretko podrazumeva izlaženje izvan demokratskih okvira i manipulaciju od strane nosilaca izvršne vlasti (Aradau, 2004: 392). Koristeći se konceptom etike brige koji razvija američka feministička autorka Kerol Giligen (Gilligan, 1982), a koji prednost daje iznalaženju specifičnih rešenja koja odgovaraju potrebama najvećeg broja ljudi u situacijama koje zahtevaju moralno opredeljivanje, na primerima pet svetskih demokratija biće ispitan rod kao karakteristika sekuritizujućeg aktera koja determiniše njegov pristup procesu sekuritizacije virusa COVID-19 kao aktuelne globalne pretnje. Specifičnim bezbednosnim diskursom, ali i aktivnim normativnim zalaganjem za ponovno uspostavljanje regularnog funkcionisanja društvenih aktivnosti, žene lideri demonstriraju posvećenost demokratiji, čak i tokom trajanja vanrednog stanja.

Rad je organizovan na sledeći način: U prvom delu biće objašnjeno kako posvećenost desekuritizaciji, kao ponovnom uspostavljanju regularnih demokratskih procedura, postaje normativan i politički izbor sekuritizujućih aktera koji ne samo da se reflektuje u njihovom bezbednosnom diskursu, već predstavlja i uporište s kog građani daju legitimitet za uvođenje specijalnih mera. Nadalje, u drugom delu rada biće rasvetljena uloga koju rod kao karakteristika sekuritizujućeg aktera igra u procesu (de)sekuritizacije. Pritom će na primerima pet demokratskih zemalja u kojima su žene dominantni sekuritizujući akteri biti ispitan način na koji je sekuritizovana pandemija virusa COVID-19, uz konstataciju da je svaka specijalna mera komunicirana publici, u cilju vraćanja društva u normalno funkcionisanje. Naposljetku, biće izveden zaključak o tome da pristup koji sekurtizujući akter zauzme u procesu (de)sekuritizacije, kao jedne krizne i moralne situacije, u mnogome zavisi od roda sekuritizujućeg aktera.

Opređenost za desekuritizaciju kao garant demokratske sekuritizacije

U skladu s definicijom koju su ponudili Vejver i ostali autori kopenhaške škole, bezbednost se smatra govornim činom kojim sekuritizujući akter (najčešće predstavnik izvršne vlasti) određenu pojavu sekuritizuje (konstruiše) kao egzistencijalnu pretnju i pritom od publike (građana) zahteva legitimitet za uvođenje specijalnih mera koje inače ne bi bile opravdane, ali koje su neophodne zarad uspešnog savladavanja proklamovane pretnje (Stritzel, 2007: 360). Osvrćući se na ovu definiciju, pojedini autori (Hansen, 2012, Ejodus, 2009, Aradau, 2004) upozorili su na isuviše postojanu zavisnost prakse sekuritizacije od sekuritizujućeg aktera, te na njeno poistovećivanje s šmitovskim konceptom političkog, čija se suština sagledava upravo u periodu vanrednog stanja, kada vlastodržac nije ograničen bilo kakvim procedurama u borbi za opstanak (Ejodus, 2009: 12-13). U tom smislu, opredeljivanje za desekuritizaciju kao kontra-proces vraćanja određene pojave iz sfere vanrednog, tj. sekuritizovanog u sferu svakodnevne političke rasprave predstavlja normativni i politički izbor najvećeg broja građana, koji u njemu vide povratak na regularnu demokratsku raspravu, u kojoj i sami imaju učešća.

Osim što predstavlja stanje u kome su zadovoljene potrebe za demokratijom najvećeg broja aktera političkog procesa, Lene Hansen (Hansen, 2012: 533) ističe sposobnost sekuritizujućih aktera da se prilikom reagovanja u kriznim situacijama normativno opredele za desekuritizaciju. Ova opređenost može biti sagledana već tokom samog vanrednog stanja, jer, kako Hansen (2012: 534) ističe - svi akteri političkog procesa – a pogotovo sekuritizujući, treba „aktivno da rade da kroz politiku bezbednosti dođu do desekuritizacije“. To znači da je pored samog dolaženja do desekuritizacije važan način na koji se do nje dolazi, pri čemu sekuritizujući akteri stoje pred moralnom odlukom kako će voditi bezbednosnu politiku.

Da li sekuritizacija nužno vodi desekuritizaciji, može se razmatrati ukoliko se u obzir uzmu dva elementa teorije sekuritizacije koje ističe Klaudija Aradau (Aradau, 2004: 391). Prvi jesu same specijalne mere koje se uvode, koje neosporno podrazumevaju ograničavanje pojedinih osnovnih prava i sloboda, poput slobode kretanja ili okupljanja, a koje se mogu razlikovati po broju, vrsti i vremenskom trajanju. Za posvećenost vraćanju društva u svakodnevno funkcionisanje, posebno je značajan drugi element - način na koji sekuritizujući akteri specijalne mere uvode, opravdavaju ili komuniciraju publici. Analizom konkretnih bezbednosnih diskursa i praksi koje preduzimaju sekuritizujući akteri može se razmatrati njihova posvećenost demokratiji čak i tokom trajanja vanrednog stanja.

Ovo je posebno važno u kontekstu savremenih demokratija, gde je građanima potrebna barem neka vrsta garancije, kako bi svoja osnovna prava i slobode podredili specijalnim merama i što pre došli do desekuritizacije kao stanja u kom su zadovoljene potrebe najvećeg broja građana (Roe, 2012: 255). Imajući na umu opredeljivanje za desekuritizaciju kao uporište sa kojeg građani daju legitimitet za uvođenje specijalnih mera izvan standardne javne rasprave, kao i sposobnost sekuritizujućih aktera da kroz bezbednosni diskurs i prakse demonstriraju posvećenost vraćanju društvenog života u normalno stanje, sada se okrećem rodu sekuritizujućeg aktera kao determinanti značajnoj za postupanje aktera prilikom procesa (de)sekuritizacije.

Rod sekuritizujućeg aktera kao determinanta u procesu (de)sekuritizacije

Rod je, kako Hansen (2000: 287) primećuje, gotovo izostavljen iz konceptualnog okvira kopenhavske škole, jer se tretira kao individualna karakteristika, te kao takva manje značajna od obeležja nekog kolektivnog identiteta, poput religije ili etničke pripadnosti prilikom definisanja referentnog objekta bezbednosti. Ovo je problematično na više nivoa. Ne samo da se usvajanjem ovakvog okvira vrši svojevrсна klasifikacija među podjednako važnim aspektima identiteta i time osiromašuje istraživačko polje, već je i celokupan fokus istraživanja stavljen na referentni objekat, zanemarujući pritom identitet sekuritizujućih aktera koji sekuritizujućim potezima određene referentne objekte proglašavaju egzistencijalno ugroženim. Baš kako Hansen (2000: 306) primećuje: “Bezbednost nije samo govorni čin. Ona je ukorenjena u proizvodnji posebnih subjektivnosti koje predstavljaju polazište za artikulaciju ugrožavajućeg i ugroženog”. Ovo znači da se bezbednost ne može promatrati isključivo kao govorni čin. Podjednako važno onom *što* se govori jeste i onaj *ko* govori i socijalni kapital koji poseduje (Stritzel, 2007). Imajući ovo na umu, teza koju bih ovde volela da ispitam jeste da je rod, kao deo socijalnog kapitala sekuritizujućeg aktera od presudnog značaja za način na koji će se proces (de)sekuritizacije odvijati.

Koncept feminističke etike brige koji razvija američka teoretičarka Kerol Gilligan (Gilligan, 1982) može biti od pomoći za razumevanje ovog fenomena. Etika brige funkcioniše tako što se u konkretnim situacijama koje zahtevaju moralno rasuđivanje, kakve su krizne i vanredne situacije (Gilligan, 1982: 3), ne poseže za apstraktnim moralnim načelima koja bi se primenila, već se iznalaze jedinstvena i kreativna rešenja koje ta specifična situacija iziskuje (Kimlika, 2009: 440-468). U etici brige, akcenat je na odnosima među ljudima, radije nego na apstraktnim pravilima, te se stremi minimizovanju patnje velikog broja aktera u konkretnoj situaciji. Zbog toga je uključivanje potreba najvećeg broja aktera i omogućavanje njihovog ispunjavanja na sveobuhvatan način osnovno načelo prilikom donošenja moralne odluke (Kimlika,

2009: 467). Ovo uključivanje postiže se, između ostalog, redovnom komunikacijom donosilaca odluka s akterima na koji se odluka odnosi (Gilligan, 1982, Hill, 1994).

Giligen (1982) ističe da etika brige predstavlja jedinstveni „ženski“ glas¹ prilikom moralnog odlučivanja, koji odiše empatijom i solidarnošću. Ovaj glas nije determinisan isključivo biološkim svojstvima, već predstavlja proizvod procesa socijalizacije i učenja, prilikom koga su žene lideri naučene da budu kooperativnije, sklonije kompromisu i saosećajnije, pa samim tim i demokratičnije od svojih muških kolega (Regan and Paskeviciute, 2003: 291).

Njenu teoriju potvrđuju empirijske studije koje se bave uticajem roda na kreiranje ekoloških politika (Hill, 1994). Ove studije, koristeći se poput Giligen (1982) kvalitativnom metodom intervjua, pokazuju da se prilikom složenog procesa kreiranja politike, ženski donosioci odluka opredeljuju za strategije koje odgovaraju na potrebe svih odnosnih partija, pogotovo dece, radije nego muški odlučiooci, te da one u znatno većem broju vide emociju kao bitnu komponentu efektivnog odlučivanja (Hill, 1994). Takođe, ove strategije predstavljaju produkt komunikacije širokog broja aktera i neophodnosti sagledavanja “celovitosti problema”.

Ukoliko to primenimo na sekuritizaciju pandemije virusa COVID-19, kao jednu kriznu i moralnu situaciju, možemo očekivati da će se žene lideri opredeliti za pristup zasnovan na empatiji i uključivanju potreba najvećeg broja ljudi. Njihovi bezbednosni diskursi i prakse trebalo bi da reflektuju orijentisanost ka minimizovanju patnje najvećeg broja građana, kao i redovnu komunikaciju u cilju što pre mogućeg vraćanja društva u svakodnevno funkcionisanje, kada su zadovoljene potrebe najvećeg broja ljudi.

Naredni deo rada će na primerima pet demokratskih država predvođenih ženama liderima ispitati ove hipoteze.

Žene lideri i (de)sekuritizacija virusa COVID-19

Koristeći se kvalitativnom metodom komparativne studije slučaja na primerima Novog Zelanda, Norveške, Nemačke, Tajvana i Islanda, biće ispitan uticaj roda sekuritizujućeg aktera na pristup koji zauzima pri sekuritizaciji pandemije virusa COVID-19 tokom prvog talasa pandemije u aprilu 2020. Ove zemlje izabrane su zbog činjenice

¹ Giligen (Gilligan, 1982) etiku brige, kao poseban tip moralnog rezonovanja, smatra dijalektičkom konstrukcijom koja se ispoljava u jedinstvenom „ženskom“ glasu i kao takva reflektuje na diskurs kojim žene opisuju i oblikuju svet koji ih okružuje.

da su svih pet stabilne demokratije, da su predvođene ženama liderima i da su imale zapažene uspehe u borbi s virusom prilikom konzistentnog vremenskog roka (april 2020), barem ako je suditi po izveštavanju svetskih medija.

Kvalitativni metod izabran je, jer odgovara empirijskim istraživanjima koja su etiku brige već pokušala da primene u objašnjavanju kreiranja politika. Kao izvori podataka korišćeni su novinski članci i video materijali relevantnih medija poput "Vašington Posta" (Washington Post), "Nju Jorkera" (The New Yorker), "Euronjuza" (Euronews) i slično, koji opisuju prakse koje su preduzele ili sadrže izjave koje su dale liderke država u pitanju, njihove intervjuje ili obraćanja javnosti. Prilikom detaljne analize izvora, a u svrhu ispitivanja hipoteza, obraća se posebna pažnja na sledeće indikatore: vrstu, broj i vremensko trajanje specijalnih mera koje se predlažu i uvode, njihovu efektivnost, grupu stanovništva kojoj se mere komuniciraju, korišćenje specifičnih reči i izraza ili posebno isticanje određenih ključnih pojmova poput empatije, solidarnosti i sl.

Premijerka Novog Zelanda Džasinda Ardern, pokazala je izuzetnu sposobnost u rukovođenju krizom izazvanom pandemijom virusa korona tako što je pored odlučnosti u ranom zatvaranju granica, škola i lokalnih poslova i apelovanju na sve građane da ostanu kod kuće i smanje socijalne kontakte, već prilikom prvog talasa pandemije uvela jednu specifičnu meru - rezanje plata članovima svog kabineta za 20 posto u periodu od šest meseci, kao iskaz solidarnosti sa Novozelancima koji su usled pandemije izgubili posao (Hassan, O'Grady, 2020). Pored toga, specijalne mere svakodnevno su komunicirane građanima, uz veoma precizne naznake o vremenskom trajanju mera, neophodnom da bi se pokazalo koliko su one učinkovite (Matthews, 2020). Kao rezultat, Novi Zeland je u aprilu 2020. imao samo devet novih slučajeva i obustavio većinu mera već 27. aprila 2020, u cilju vraćanja društva u svakodnevno funkcionisanje, a svega 4 nedelje od uvođenja lockdown-a (Hassan, O'Grady, 2020). Posebna pažnja, pritom, poklonjena je najmlađima, koji su izveštavani putem društvenih mreža na duhovit i umirujuć način (Hassan, O'Grady, 2020). Takođe, prilikom davanja izjava, premijerka je posebno isticala značaj empatije tokom vanrednih situacija, čime je prema mišljenjima mnogih demonstrirala da se voditi može u isti mah i odlučno i humano (Hassan, O'Grady, 2020).

Još jedna premijerka koja je posebnu pažnju posvetila komuniciranju specijalnih mera najmlađima jeste norveška premijerka Erna Solberg koja je kroz video konferencije umirila kako najmlađe, tako i njihove roditelje, odgovarajući na pitanja poput: "Šta mogu da uradim da bih pomogla/pomogao?", "Kada mogu da posetim baku i deku?" ili "Koliko je potrebno da se napravi vakcina?" (Marks, 2020). Premijerka je u više obraćanja medijima istakla da je važno informisati sve starosne grupe o tome kako biti odgovoran u doba pandemije, a da je od izuzetnog značaja da deca

osete da su shvaćena ozbiljno prilikom ozbiljnih situacija, poput pandemije (Hassan, O'Grady, 2020). Pritom je podsetila da je sasvim normalno biti uplašen i na taj način unela "ljudsku" dimenziju u obraćanje javnosti. Poređenja radi, otprilike u isto vreme u SAD, predsednik Donald Tramp je u obraćanju naciji pažnju posvetio pripadnicima krupnog kapitala, poredeći kompanije sa zajednicama (Marks, 2020). Takođe, za razliku od SAD, Norveška zdušno podržava aktivnosti Svetske zdravstvene organizacije sa kojom saraduje u izradi vakcine za virus, o čemu premijerka redovno izveštava građane. Zbog preventivnog pristupa i oslanjanja na struku i nauku, Norveška je tokom aprila 2020. bila jedna od zemalja s najmanjim brojem novoobolelih, zbog čega je već nakon mesec dana od uvođenja specijalnih mera ograničavanja kretanja i socijalnih kontakata, krenula s ublažavanjem istih.

Sličnu posvećenost vraćanju društva u normalno funkcionisanje već tokom prvog talasa pandemije virusa COVID-19 demonstrirala je i nemačka kancelarka Angela Merkel. Osim što je u upečatljivom obraćanju naciji uporedila pandemiju po ozbiljnosti sa Drugim svetskim ratom², uobičajeni racionalni ton osvežila je empatičnim i ličnim notama, podsećajući da je svaka žrtva nečiji partner, otac, majka. Ovde je, čak i više nego istorijski primer, istaknut element odnosa i veza među ljudima, u ime kog je kancelarka pozvala na solidarnost. Takođe, Nemačka je jedna od retkih zemalja koja u svom kriznom štabu pored stručnjaka iz oblasti biologije i medicine ima i značajan broj društvenih naučnika poput filozofa i psihologa, što pokazuje njenu posvećenost kako fizičkom, tako i duhovnom i mentalnom zdravlju svojih građana tokom vandrednog stanja (Milanović, 2020). Pored toga, kancelarka je otvoreno delila podatke o broju zaraženih i smrtnih slučajeva i u skladu s tim pozivala na odgovornost svih građana (Chazan, 2020). Ovakve mere doprinele su da se Nemačka ubrzo nakon uvođenja ograničenja sloboda poput javnih okupljanja i zatvaranja određenih objekata, opredeli za postepeno vraćanje društva u normalno funkcionisanje, svega šest nedelja od beleženja prvih smrtnih slučajeva od virusa (Chazan, 2020).

Konačno, države poput Tajvana i Islanda koje takođe imaju ženske lidere, demonstriraju istovremeno odlučnost u aktivnoj borbi s virusom kroz oštre preventivne mere - Tajvan, ali i solidarnost i maštovitost u specijalnim merama, u okviru kojih je i besplatno testiranje na virus - Island (Hassan, O'Grady, 2020). Oslanjanje na struku i nauku je zajedničko ovim zemljama, gde su političari "uspeli da se kontrolišu" i ograniče na komuniciranje mera i planova predloženih od strane eksperata za javno zdravlje (Kolbert, 2020). Ovo je rezultiralo malim brojem mrtvih (svega šest slučajeva na Tajvanu tokom prvog talasa pandemije) i ponovnim vraćanjem društva u normalu na Islandu 4. maja (Hassan, O'Grady, 2020).

2 Video dostupan na: <https://www.youtube.com/watch?v=NWzpSEFDYJM>

ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada bio je da pokaže kako rod sekuritizujućeg aktera, koji je deo njenog/njegovog socijalnog kapitala, determiniše pristup procesu (de)sekuritizacije. U prvom delu rada ukazano je da posvećenost desekuritizaciji, koja se reflektuje kroz bezbednosne diskurse i prakse sekuritizujućih aktera, često predstavlja uporišnu tačku sa koje građani daju legitimitet za uvođenje specijalnih mera. Drugi deo rada ispita način na koji rod utiče na sekuritizaciju aktuelne pandemije virusa COVID-19 na primerima pet država predvođenih ženama liderima. Pored “klasičnih” mera ograničavanja kretanja, socijalnih kontakata i zatvaranja granica i lokalnih poslova, žene lideri uvodile su neke sasvim specifične mere, koje su aktivno komunicirane svim starosnim grupama stanovništva. Njihovi bezbednosni diskursi bili su prilagođeni njihovim publikama, ali su i pored ukazivanja na izuzetnu ozbiljnost situacije odicali empatijom, solidarnošću i umirujućim tonom. Na ovaj način, u suočavanje s virusom uneta je autentična “dimenzija brige”, koja je po rečima direktorke Evropske centralne banke Kristin Lagard, primećena od strane posmatrača i birača širom sveta (Arnold, 2020). Naposljetku, ovakav pristup rezultirao je relativno brzim ublažavanjem vanrednih mera, što svedoči o posvećenosti ženskih lidera desekuritizaciji.

Rasprava o potencijalnim nedostacima ovog ogleada mogla bi biti započeta primedbom da je broj slučajeva koji su ispitani nedovoljan da bi se potvrdile hipoteze. Ipak, imajući na umu dozvoljenu dužinu rada ovaj broj je opravdan, a još više ukoliko se u obzir uzme primena kvalitativnog metoda koji tek na manjem broju slučajeva ispoljava sve prednosti detaljne i dubinske analize. S druge strane, uprkos činjenici da je Novi Zeland nedavno zabeležio prve nove slučajeve nakon sto dana bez virusa³, te da broj novih slučajeva u Nemačkoj raste u avgustu 2020, ovi brojevi i dalje su znatno niži nego u ostalim državama, a pogotovo ako se ima na umu brzina ublažavanja i ukidanja vanrednih mera. Konačno, pojedinci bi mogli istaći da rod sekuritizujućeg aktera nije presudna determinanta prilikom opredeljivanja za desekuritizaciju, već činjenica da se radi o demokratskim državama. Ipak, to ne objašnjava razliku u ishodišta i trajanju specijalnih mera preduzetih od svetskih demokratija predvođenih ženskim i muškim liderima prilikom suočavanja s virusom COVID-19.

Etika brige kao koncept koji su razvile pojedine feminističke teoretičarke, a koji daje prednost iznalaženju specifičnih rešenja u konkretnim situacijama, radije nego generalizovanju i pozivanju na apstraktna univerzalna načela i velike istorijske primere može objasniti pristup koji ženski lideri imaju prilikom tretiranja aktuelne krize i nji-

3 Vest dostupna na <https://www.bbc.com/news/world-asia-53761122>

hovu orijentisanost na vraćanje društva u stanje u kome su zadovoljene potrebe najvećeg broja ljudi. Ako rod ne shvatimo esencijalistički, već kao proizvod društvenih praksi i procesa socijalizacije, uvidećemo da su žene lideri naučene da budu kooperativnije, sklonije kompromisu i saosećajnije od muških kolega, što posebno dolazi do izražaja u doba vanrednih i kriznih situacija, kada se opredeljuju za pristup zasnovan na ljudskim potrebama.

S jedne strane ovo može ukazati na i dalje pristune različite standarde u obrazovanju i socijalizaciji muškaraca i žena, zbog kojih će žene lideri biti posvećenije desekuritizaciji od muških lidera. I pored toga, pojedini teoretičari sugerišu mogućnost da se posvećenost desekuritizaciji instrumentalizuje za prikupljanje političkih poena (Hansen, 2012: 533). Imajući u vidu da je upravo ova posvećenost uporište sa kojeg građani daju legitimitet za uvođenje specijalnih mera, ostaje da se vidi hoće li birači prepoznati i nagraditi aktivnu i specifičnu borbu protiv virusa korona koju su žene lideri preduzele širom sveta.

LITERATURA

Aradau, C. (2004). Security and the democratic scene: desecuritization and emancipation. *Journal of International Relations and Development*, 7, 388-413.

Ejdus, F. (2009). Dangerous liaisons: Securitization theory and Schmittian Legacy. *Western Balkans Security Observer – English Edition*, 13(2009), 9-16.

Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge: Harvard University Press.

Hansen, L. (2012). Reconstructing desecuritization: the normative-political in the Copenhagen school and directions for how to apply it. *Review of International Studies*, 38(3), 525-546.

Hansen, L. (2000). The Little Mermaid's Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen school. *Journal of International Studies*, 29(2), 285-306.

Hill, K. (1994). Gender, Moral "Voices," and the Making of Environmental Policy: A Case Study in Norway's Ministry of Environment. *Landscape Journal*, 13(2), 145-151.

Kimlika, V. (2009). *Savremena politička filozofija*. Beograd: Nova srpska politička misao.

Regan, P. M., Paskeviciute, A. (2003). Women's Access to Politics and Peaceful States. *Journal of Peace Research*, 40(3), 287-302.

Roe, P. (2012). Is securitization a negative concept? Revisiting the normative debate over normal versus extraordinary politics. *Security Dialogue*, 43(3), 249-266.

Stritzel, H. (2007). Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond. *European Journal of International Relations*, 13(3), 357-383.

ELEKTRONSKI IZVORI

Arnold, M. (2020). *Female leaders outperformed in virus crisis, says ECB's Lagarde*. Preuzeto 30. jula, 2020., sa <https://www.ft.com/content/b7f3c4f7-fcab-4f57-85ec-07c3466628d2>

Chazan, G. (2020). *How Germany got coronavirus right*. Preuzeto 30. jula, 2020., sa <https://www.ft.com/content/cc1f650a-91c0-4e1f-b990-ee8ceb5339ea>

Hassan, J., O'Grady S. (2020). *Female world leaders hailed as voices of reason amid the coronavirus chaos*. Preuzeto 23. aprila, 2020., sa <https://www.washingtonpost.com/world/2020/04/20/female-world-leaders-hailed-voices-reason-amid-coronavirus-chaos/>

Kolbert, E. (2020). *How Iceland beat the coronavirus*. Preuzeto 31. jula, 2020., sa <https://www.newyorker.com/magazine/2020/06/08/how-iceland-beat-the-coronavirus>

Marks, Z. (2020). *In a global emergency, women are showing how to lead*. Preuzeto 25. aprila, 2020., sa <https://www.washingtonpost.com/opinions/2020/04/21/global-emergency-women-are-showing-how-lead/>

Matthews, A. (2020). *Coronavirus: 5 things New Zealand got right*. Preuzeto 31. jula, 2020., sa <https://www.dw.com/en/jacinda-ardern-leadership-in-coronavirus-response/a-53733397>

Milanović, M. (2020). *Tajna nemačkog uspeha? Na čelu zemlje je naučnica*. Preuzeto 26. aprila, 2020., sa <https://nova.rs/region/merkel-naucnica-nemacka/>

INFORMISANJE U VANREDNIM OKOLNOSTIMA (UPOTREBA METAFORE RATA TOKOM ZEMLJOTRESA, POPLAVA I PANDEMIJE VIRUSA KORONA U SRBIJI)

Aleksandra SAVIĆ*, studentkinja doktorskih studija
Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

Sažetak: *U radu je ispitana upotreba metafore rata tokom zemljotresa u Kraljevu 2010. godine, poplava 2014. godine, kao i za vrijeme pandemije virusa korona u Srbiji. Korpus istraživanja čine saopštenja za medije Vlade Srbije, i to: od 3. novembra 2010, kada je u Kraljevu bio zemljotres, do ukidanja vanredne situacije u tom gradu, 12. marta 2011. godine; od proglašenja vanredne situacije zbog poplava u Srbiji 15. maja 2014. godine, do ukidanja vanredne situacije 23. maja; i konačno, od prvog zabilježenog slučaja zaraze virusom korona, 6. marta 2020, do ukidanja vanrednog stanja, 6. maja 2020. godine. Podaci su prikupljeni tokom juna 2020. Cilj istraživanja je da otkrije koje političke namjere stoje iza navedene jezičke strategije. Izborom ovog retoričkog sredstva govornici nastoje postići solidarnost, disciplinu, jedinstvo naroda ali i obezbijediti podršku za političke i ekonomske mjere, te cjelokupnu politiku vlade, stoga zaključujemo da je upotreba metafore rata u vanrednim okolnostima prilično ambivalentna jer poziva na ujedinjenost i saosjećajnost ali istovremeno izaziva osjećaje strepnje, panike i straha.*

Ključne riječi: *metafora rata, virus korona, poplave, zemljotres, kritička analiza*

*aleksandra.suvira@yahoo.com

UVOD

Metafora se u političkom diskursu koristi da bi se pojedine teme publici učinile razumljivijim (Cammaerts, 2012: 5–6), odnosno kako bi se komplikovani i vrlo često uskostručni problemi pojednostavili, a može da se upotrebi i s ciljem da se suprotstave gledišta (Cammaerts, 2012: 6). Jedan od motiva za korištenje ovog jezičkog sredstva jeste i ubjeđivanje masa (Charteris-Black 2004: 248), a one ponekad mogu biti upotrebljene čak i nesvjesno, jer su „duboko usađene u istorijski i kulturni kontekst“ (Silaški et al., 2009: 55).

Ratne metafore su veoma česte u politici, pa neki istraživači tvrde da je njihova upotreba ponekad apsurdna (Flusberg et al., 2018: 4). Iako raširena pojava, upotreba ovog retoričkog alata nikako nije bezazlena i može imati posljedice, naročito u društvima koja su nedavno prošla užase rata ili imaju specifičnu ratnu prošlost pa su skloni da razviju „nesvesnu traumu posleratnog perioda“ (Silaški et al., 2009: 57). Mnogi su primijetili pojačanu upotrebu metafora rata u toku pandemije virusa korona, ne samo u Srbiji već i u svijetu, te je rat postao jedna od najčešćih jezičkih načina konceptualizacije virusa (Štrkalj Despot, 2020: 5). To i ne čudi s obzirom na to da je metafora BOLEST JE RAT jedna od najfrekventnijih u oblasti zdravstva (Sontag, 1989, prema Chiang, Duann, 2007: 580). Pored zdravlja, ovu metaforu često srećemo tokom katastrofa ili prirodnih nepogoda (Trckova, 2012; Jenkins, 2015), pa je tokom uragana Katrina i uragana Sendi zabilježeno često ponavljanje upravo ove metafore (Jenkins, 2015: 151). Njenoj upotrebi obično prethodi personifikacija države (Lakoff, Johnson, 2015: 31), a pored činjenice da se država smatra živim bićem, važna osobina ove metafore jeste i to da se uvijek zasniva na određenom prototipu rata (Flusberg et al., 2018: 8), zajedničkom za sve ljude, a on podrazumijeva: postojanje suprotstavljenih strana – dobra i zla; različite ciljeve sukobljenih; razne strategije napada ili odbrane; vojsku; više od jednog sukoba; kraj – bilo da je u pitanju poraz ili pobjeda (Flusberg et al., 2018: 8). Metafore rata se u političkom diskursu „koriste u dva slučaja: da istaknu borbu protiv nekog društvenog zla sa negativnom konotacijom (npr. rat protiv droge, terorizma, bolesti), ili pak da opišu borbu za neki pozitivno vrednovan, koristan društveni cilj (npr. borba za ljudska prava, slobode, itd.) (Charteris-Black 2004: 91 prema Silaški et al., 2009: 40). Cilj ovog rada je otkriti koje ideološke namjere stoje iza upotrebe metafore rata u političkom diskursu Srbije i da li ona u nekim slučajevima može biti opravdana.

METODE ISTRAŽIVANJA, HIPOTEZE I IZVORI

Teorijski aparat u okviru kojeg se krećemo podrazumijeva sljedeće teorije i pristupe: *politički diskurs*, koji razumijevamo kao upotrebu jezičkih sredstava u političkom okruženju i u političke svrhe, odnosno kao tip diskursa na koji upućuje politički sadržaj ili kontekst (Wilson, 2001: 398); *teorija pojmovne metafore*, prema kojoj metafora nije samo pitanje jezika već i mišljenja (Lakoff, Johnson, 2015: 5) i predstavlja sredstvo koje oblikuje političko mišljenje građana (Lakoff, 2008); te *kritička analiza diskursa* koja se ne odnosi samo na opisivanje jezičkih pojava već na njihovo vrednovanje i preispitivanje (Fairclough, 2012; Van Dijk, 1998; Wodak, 2006); i naposljetku *kritička analiza metafore* (Charteris-Black, 2004), čiji je zadatak da otkrije „skriveno i možda nesvjesno namjere govornika“ (Charteris-Black, 2004: 34). U okviru kritičke analize metafore, možemo govoriti o sljedećim metodama: identifikacija metafore, tj. pažljivo čitanje i bilježenje metafore; interpretacija – uspostavljanje veze između metafore i kognitivnih i pragmatičkih faktora koji je određuju; i na kraju, objašnjenje metafore, na osnovu koga otkrivamo namjeru govornika odnosno identifikujemo ideološke motivacije (Charteris-Black, 2004: 39).

Rad ima dvije hipoteze. Prva hipoteza rada jeste da je ratna metafora česta u vanrednim situacijama u Srbiji. Druga glasi da se u toku posljednjih deset godina upotreba metafore značajno pojačavala i da iza toga stoje dvojake političke namjere.

ANALIZA

Korpus rada čine saopštenja Vlade Srbije za vrijeme dvije najveće prirodne katastrofe u Srbiji u posljednjih deset godina: zemljotresa u Kraljevu 2010. godine, od 3. novembra 2010, kada se potres desio, do ukidanja vanredne situacije u tom gradu, 12. marta 2011. godine; poplava 2014. godine – od 14. maja, kada je proglašena vanredna situacija, do 23. maja, kada je ukinuta; i tokom pandemije virusa korona, odnosno od prvog zabilježenog slučaja do ukidanja vanrednog stanja – od 6. marta do 6. maja 2020; Građa je pretraživana u toku juna 2020. godine a metafore su date hronološki.

Izvorni, domen koji pozajmljuje svoju strukturu (Klikovac, 2004: 12), jeste rat i pomoću njega razumijevamo nepoznat, opasan i nesaznatljiv domen zemljotresa, poplava i bolesti. Povezivanjem ta dva pojma, konkretnog i apstraktnog, situacije poput prirodnih i zdravstvenih katastrofa koje se ne daju objasniti, predvidjeti niti spoznati konceptualizujemo kao nešto poznato, što smo već iskusili. Jezička sredstva

koja nam omogućavaju to preslikavanje jesu personifikacija (država i nepogoda/bolest kao živa bića), ratni (vojni) vokabular, poređenje, preuveličavanje, te suprotstavljanje dviju strana („mi“ – „oni“).

Zemljotres u Kraljevu 2010.¹

Što se tiče saopštenja Vlade Srbije o zemljotresu koji je zadesio Kraljevo 2010, pronašli smo najmanje metafora, tačnije samo tri, što je i očekivano, s obzirom na to da je vanredna situacija trajala kratko i da je zahvatila manje područje nego u sljedeća dva slučaja.

Ministar za dijasporu u Vladi Republike Srbije Srđan Srećković pozvao je danas dijasporu da pomogne građanima Kraljeva (...) nakon što je razoran zemljotres **pogodio taj grad**. (*Apel dijaspori za pomoć građanima Kraljeva*, Beograd, 9. novembar 2010);

Ovih dana građani Kraljeva **vode bitku s vremenom** ne bi li pre najavljenih kiša i snegova bar zaštitili ruševine. (*Apel dijaspori za pomoć građanima Kraljeva*, Beograd, 9. novembar 2010);

Pripadnici Vojske nastavljaju da pomažu stanovništvu postradalom od zemljotresa (Beograd, 29. decembar 2010).

Kao što se vidi u navedenim primjerima, metafore rata su prilično jednostavne i nerazrađene, koriste se uglavnom već ustaljeni i narodu dobro poznati jezički opisi, kao što je „bitka s vremenom“, koja se koristi u širokom spektru situacija.

Poplave 2014. godine

Za vrijeme poplava 2014, voda je često prikazivana kao agresivna, ćudljiva i neuhvatljiva, pa je ratna metafora samo pojačavala animozitet prema prirodi (Trckova, 2012:147). Voda je prikazana kao neprijatelj velike razorne moći

...da je u poplavama koje su **pogodile Srbiju** najvažnije sačuvati živote ljudi. (*Mlava probila nasip i preti „Drmnu“ i „Kostolcu“*, Beograd, 17. maj 2014);

1 Primjeri su dati tako da je u zagradi naveden naslov saopštenja i datum. Ukoliko se radi o naslovu, u zagradi je zapisan samo datum objave. Radi ograničenog prostora, sve pronađene metafore navedene su u Prilogu 1, dok će u analizi biti pomenute neke.

...napravljeno 20 kilometara širokog nasipa, koji bi trebalo da **izdrži nalete vode** u naredna 24 časa. (*Šabac spreman za udarni talas Save*, Beograd/Šabac, 17. maj 2014);

Oni već 40 sati neprekidno **pobeduju Savu** i njene pritoke. Najviši nivo Save očekujemo nakon 19 časova, i sada se pripremamo **za efikasnu i uspešnu odbranu**, tako da ćemo **odbraniti Šabac**. (*Večeras najviši nivo Save kod Šapca*, Beograd, 17. maj 2014);

...država **rešena da odbrani kop** i termoelektranu „Kostolac“ i koristiće **sve moguće i tehničke i operativne metode**. (*Stanje u TE „Kostolac“ pod kontrolom*, Kostolac, 19. maj 2014);

...u tamnavskom delu kolubarskog basena, koji je pretrpeo **najveći udarac od poplava**. (*Voda i dalje ugrožava sistem „Elektroprivrede Srbije“*, Beograd, 21. maj 2014).

Stanovnici i vlada su na suprotnoj strani i bore se protiv vodenog neprijatelja

Vučić je istakao da će u Šapcu morati da budu **primenjene „ratne mere“**. (*Potrebni dobrovoljci za odbranu Šapca*, Beograd, 16. maj 2014);

On je naglasio da su ljudi koji učestvuju u spasavanju **pravi heroji**. (*Potrebni dobrovoljci za odbranu Šapca*, Beograd, 16. maj 2014);

Šabac **dobro utvrđen**. (*Srbija spremna za naredni talas poplava*, Beograd, 17. maj 2014);

U nekim slučajevima je i sama rijeka personifikovana:

Mlava sada **preti selu** Drmno. (*Mlava probila nasipe kod „Drmna“*, Beograd/Kostolac, 18. maj 2014).

Primjećujemo da je u ovom slučaju prirodne nepogode, metafora češća i složenija, često se koriste vojni izrazi, a za razliku od prvog primjera, sa zemljotresom, ovdje se već pojavljuje i država – kao branilac i strana spremna da učini sve kako bi spasila narod od prirodne nepogode. Iako je u korpusu mnogo primjera upotrebe metafore rata, u pitanju su manje-više slične jezičke konstrukcije.

Virus korona

U okviru ove metafore, Srbija je na strani dobra, dok je kovid-19 zlo. Virus je prikazan kao neprijatelj, pošast koju treba pobijediti i iskorijeniti, a Srbija, vlada, narod,

ljekari, policija, vojska kao hrabri ratnici koji štite svoju zemlju i najmilije, pri čemu je u slučaju pandemije vrlo očita racionalizacija rata (Silaški et al., 2009: 39), jer se on prikazuje kao pozitivan, neizbježan i obavezan. Interesantno je da su metafore rata podjednako koristili i političari i epidemiolozi.

U metaforama

Srbija se na dobar način bori protiv koronavirusa (Beograd, 11. mart 2020);

...da je država tu i da će ih **čuvati na svaki način**. (*Građani moraju da pokažu veću odgovornost u ponašanju*, Beograd, 16. mart 2020);

...da će se država **boriti duplo snažnije** nego do sada. (*Treća žrtva zaraze koronavirusom u Srbiji*, Beograd, 23. mart 2020);

Srbija je zaštitnik, čuvar koji je spreman na sve da odbrani svoj narod, što samo učvršćuje povjerenje prema državi, u čemu pomažu i metafore

Zajednička borba EU i Srbije s krizom prouzrokovanom koronavirusom (Beograd, 13. april 2020);

koje ukazuju na globalnu solidarnost.

Na drugoj strani je izuzetno moćan virus. S obzirom na to da je u toku pandemije u cijelom svijetu bilo malo informacija o načinu zaraze i toku bolesti, kao i da su one često bile protivriječne, ovaj neprijatelj je nepredvidiv i opasan

...**nevidljivi neprijatelj** na međunarodnom nivou. (*Neizvestan termin održavanja Olimpijskih igara*, Beograd, 14. april 2020);

Sve mere se preduzimaju kako bi se **sačuvala** zemlja, jer, kako je poručio, **predaja nije opcija**. (*Proglášeno vanredno stanje na teritoriji čitave Srbije*, Beograd, 15. mart 2020);

Svaki rat ima nekoliko etapa, pa je i u ovom slučaju riječ o određenom broju ključnih bitaka, pri čemu se borbeni moral mora neprestano održavati jer neprijatelj udara neočekivano i snažno, a dobijena bitka ne znači da je rat završen. Širenje zaraze je borba, a kao i u svakom ratu, ima žrtava.

Ovo jeste **ratno stanje**. (*U Srbiji registrovan ukupno 741 slučaj zaraze koronavirusom*, Beograd, 29. mart 2020);

...**najjači udarac na zdravstveni sistem** (*Građani da poštuju vanredne mere države*, Beograd, 16. mart 2020);

...još jedan **udar epidemije**. (*Epidemija se drži pod kontrolom i nazire se njen kraj*, Beograd, 15. april 2020);

Prva bitka je dobijena što se tiče Niša. Nije kraj, imamo još **dosta borbe**. (*Očekuje se znatno poboljšanje situacije u Nišu*, Niš, 17. april 2020);

Novih pet žrtava koronavirusa u Srbiji (Beograd, 21. april 2020);

Vrlo često je korišten vojni rječnik:

...**ofanziva protiv Covid-19**. (*Srbiju narednih dana očekuje ozbiljnija situacija po pitanju epidemije*, Beograd, 27. mart 2020);

Važno je shvatiti da je svako od nas **na liniji fronta u borbi protiv koronavirusa** i da u ovom vanrednom stanju **svako ima svoj ratni raspored** koji glasi „ostani kod kuće“. (*Poštovati mere i tokom predstojećih praznika*, Beograd, 15. april 2020).

Zdravstveni radnici predstavljaju hrabre ratnike koji se nalaze na prvoj liniji fronta, a ta uloga je ponekad bila dodijeljena vladi, policiji, ali i narodu.

...**a lekari se drže junački** (*Od sutra u 8 časova zatvaranje svih graničnih prelaza za putnički saobraćaj*, Beograd, 19. mart 2020);

... jer su oni **udarna pesnica i najhrabriji deo našeg društva**. (*U naredna 72 sata očekuje se povećanje broja zaraženih koronavirusom*, Beograd, 2. april 2020).

Autorke Silaški, Đurović i Radić Bojanić su primijetile da rat, zajedno sa sportom, predstavlja dio „pojmovnog aparata kroz koji se politika iskustveno doživljava kao uobičajeno muški domen“ (Silaški et al., 2009: 38), ali naše istraživanje pokazuje, iako oskudno, da u slučaju virusa korona nema rodnih stereotipa.

...**heroine ovog doba** moramo čuvati i paziti. (*Žene zaslužuju posebnu pažnju u ovom teškom vremenu*, Beograd, 22. mart 2020).

Rat u saopštenjima ponekad poprima mitološke oblike

Zadovoljna sam **dosadašnjom borbom**, to je **pravi rat protiv nevidljivog neprijatelja**, samim tim i teži. Sad se ta **borba usložnjava i vodi na više frontova**. (*Država spremna i na rigoroznije mere ukoliko bude potrebno*, Beograd, 29. mart 2020);

a u nekim slučajevima je on svjesno upoređen sa proteklim ratovima, kao u sljedećim primjerima:

Na Kosovu i Metohiji **smo navikli na vanredno stanje**, u njemu živimo ne 20 godina, već većina ljudi koji žive na Kosmetu su u vanrednom stanju čitav svoj život. (*Apel našim građanima na Kosmetu da se pridržavaju mera Vlade Srbije*, Beograd, 17. mart 2020);

...kada se završi **borba sa ovom najvećom pošasti savremenog sveta od Drugog svetskog rata**. (*Od sutra na snazi zabrana kretanja za starije od 65 godina*, Beograd, 17. mart 2020.)

Očito je da se upotreba metafora rata polako pojačava u toku ovih deset godina. Od nasumičnog pomena već ustaljenih metaforičkih izraza za vrijeme zemljotresa, ili često ponavljanih istih metaforičkih, neinventivnih alata u vrijeme poplava, tokom virusa korona već razaznajemo jasnu strategiju komunikacije. Sve uloge su podijeljene – bolest je pošast koju treba pobijediti, država je zaštitnik, doktori i doktorice su junaci/heroine, a građani treba da pokažu borbenu gotovost i da u svakom trenutku budu odlučni i disciplinovani – čime je obrazac pravog rata u potpunosti uspostavljen. Takođe, pojavljuje se vrlo opasna paralela sa prethodnim ratovima. Kako bi ukazali na nužnost discipline i učvrstili povjerenje u vladu i epidemiologe, govornici često prave asocijacije sa bitkama u prošlosti koje bude emocije kod publike, ali i osjećaj strepnje.

ZAKLJUČAK

Naše istraživanje pokazuje da se metafora rata često koristi u situacijama elementarnih nepogoda i zdravstvenih katastrofa, koje su inače apstraktne i neobjašnjive pojave, te ona nije specifičnost samo ove pandemije. Međutim, hronološkom analizom komunikacije za vrijeme zemljotresa, poplava i pandemije primijetili smo da se posljednjih godina ova metafora znatno pojačavala – od rijetkog pomena poznatih i u narodu uobičajenih fraza do potpuno uspostavljenog prototipa rata. Pojačanu metaforu prate i sve češće konferencije i saopštenja, kao i brojne restrikcije i ograničenja slobode. Tokom pandemije virusa korona, metafora rata je maltene svakodnevna, koriste je i političari i epidemiolozi, ima najviše podmetafora i u pitanju je veoma kreativan alat. Dok je u prva dva slučaja ona možda bila korištena nesvjesno, u slučaju pandemije virusa korona riječ je o vrlo svjesnoj strategiji koju koriste političari, zabilježenoj i u drugim zemljama, čiji je rezultat ne samo naglašavanje discipline i solidarnosti odnosno širenje straha i panike, već je moguće uočiti i neke skrivene političke namjere. Zaključujemo da su obje hipoteze – da je metafora česta u vanrednim situacijama u Srbiji i da se njena upotreba vremenom pojačavala – potvrđene.

Što se tiče u hipotezama navedenog gledišta da je upotreba metafore rata u ove svrhe izuzetno ambivalentna, primjećujemo da se radi se o složenom retoričkom alatu koji upotrebljen u jednom trenutku može pozivati na odlučnost, zajedništvo u tragediji, važnost pomoći koju pružamo bližnjima, a iskorišten u pogrešnom momentu, može povećati osjećaj straha, panike, pojačati nacionalizam, proizvesti oštru podjelu na nas i njih, čak se može javiti osjećaj da svaka razjedinjenost naroda znači poraz u ratu, što dugoročno donosi veliku podršku samo jednoj političkoj opciji (Štrkalj Despot, 2020: 7). Takođe, opasnost ovakvih sredstava se povećava ukoliko komunikaciju prate i drugi koraci tokom vanredne situacije: ekonomske, zdravstvene, političke mjere. U nastavku ćemo ponuditi nekoliko posljedica upotrebe metafore rata u javnom prostoru tokom pandemije virusa korona, kada je i zabilježen najveći broj ovih jezičkih alata:

1) Kolektivna pripravnost

Postiže se čestim paralelama sa konkretnim ratnim iskustvima koja je Srbija prošla (Drugi svjetski rat, Kosovo), čime se, osim podizanja morala i discipline među narodom, koji još pamti strašna kolektivna stradanja, vraćaju uspomene na velike ratne gubitke. Dominantni osjećaj povezan sa ovom strategijom jeste strah koji je i primarna funkcija metafore rata u političkom diskursu (Flusberg et al., 2018: 13). Pozivanje na zajedništvo, na okupljanje oko jednog zajedničkog cilja, gdje se po strani ostav-

ljaju sve nesuglasice, kada individualne potrebe postaju nevažne, a vrednuje se samo kolektivno mišljenje i rasuđivanje, rezultiraju snažnim kolektivnim osjećajem odgovornosti. Opasnost ovog obrasca jeste potpuno kooperativna masa čiji je jedini cilj borba i pobjeda, te je ovakvo uobličeno mnjenje mnogo lakše kontrolisati i neutralisati svaki drugačiji glas.

2) Atomizovani pojedinci

Za razliku od prethodno navedene opasnosti, koja na prvo mjesto stavlja kolektivni duh, drugi potencijalni, jednako mogućí rizik jesu potpuno atomizovani i razdvojeni pojedinci, koji u situaciji pandemije jedni drugima postaju prijatelja po život i neprijatelji, a jedini blizak saradnik jeste država na koju se moraju i mogu osloniti. Takvom komunikacijom, zajedno sa preporukama fizičke distance među ljudima, stvara se i društvena distanca u kojoj se pojedinci ne mogu okupiti radi drugog zajedničkog cilja, koji nije bolest, i time oni, jednako kao i u prvom slučaju, postaju laka meta za kontrolu.

3) Pozivanje na žrtvu za državu

Zbog neizvjesnog ishoda nepogode, kao i otuđenosti i straha, država postaje jedini pouzdan saradnik. Potrebe države i kolektiva stoje izvan potrebe pojedinaca i sve mora biti potčinjeno ovoj bici. Svaka odluka i mjera koju donosi država u najboljem je interesu građana, čime se otvara mogućnost da na red dođu i političke odluke ili sredstva sa kojima se građani u normalnoj situaciji ne bi složili.

4) Sigurnost građana

Način komunikacije u toku vanrednih situacija, zajedno sa propratnim političkim odlukama – ukidanje raznih sloboda i uvođenje ograničenja, homogenizacija javnog prostora sa svakodnevnim obraćanjima javnosti, radikalizacija medija, pridonose osjećaju nesigurnosti kod građana. Možemo ustanoviti da je tako, pored najprije zdravstvene pa ekonomske i političke bezbjednosti, ugrožena individualna sigurnost građana, koji se ratnom retorikom guraju u beznadežnost, anksioznost, osjećaj straha, panike i očaja, pa i ozbiljnijih psihičkih poremećaja. Tako usamljeni i nesigurni, sa ograničenim ličnim slobodama, mogu postati žrtva svake politike.

Političari i donosioci odluka trebalo bi da imaju jasne predstave o retoričkim strategijama koje koriste, ako ih nisu svjesni, a ako jesu, o efektima koje takva sredstva mogu proizvesti, a bez obzira na cilj radi kojeg je iskorištena, trebalo bi da svaki pojedinac umije da prepozna koje ideološke namjere stoje iza upotrebe metafore, što zahtijeva ne samo zavidnu jezičku sposobnost već i izgrađenu političku svijest.

IZVORI

Vlada Srbije, Covid-19, dostupno na: <https://www.srbija.gov.rs/sekcija/453027/covid-19.php>, 2. 8. 2020.

Vlada Srbije, Poplave 2014, dostupno na: <https://www.srbija.gov.rs/specijal/260272>, 2. 8. 2020.

Vlada Srbije, Zemljotres 2010, dostupno na: https://www.srbija.gov.rs/faq_search.php, 2. 8. 2020.

LITERATURA

Cammaerts, B. (2012) The strategic use of metaphors by political and media elites: the 2007–11 Belgian constitutional crisis. *International journal of media & cultural politics*, Vol. 8, No. 2/3, 229–249.

Charteris-Black, J. (2004), *Corpus approaches to critical metaphor analysis*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.

Chiang, W., Duann, R. (2007), Conceptual metaphors for SARS: 'war' between whom?, *Discourse & Society*, Vol. 18, No. 5, 579–602.

Fairclough, N. (2012), Critical discourse analysis, *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, ed. Gee, P., Handford, M., Routledge: London, New York, 9–21.

Flusberg, S. J., Matlock, T., Thibodeau, (2018), War metaphors in public discourse. *Metaphor & Symbol*, Vol. 33, No. 1, 1–18.

Jenkins, S. E. (2015), What Happens Next: Metaphor in Disaster Recovery Policy, *BYU Law Review*, Vol. 2015, Issue 1. 151–176.

Klikovac, D. (2004), *Metafore u mišljenju i jeziku*, Biblioteka XX vek: Beograd.

Lakoff, G. (2008), *The Political Mind: Why You Can't Understand 21st Century American Politics with an 18th Century Brain*. New York: Viking.

Lakoff G., Johnson M. (2015), *Metafore koje život znače*, Zagreb: Disput.

Silaški N., Đurović, T., Radić Bojanić B. (2009), *Javni diskurs srbije – kognitivističko-kritička studija*, Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.

Štrkalj Despot, K. (2020), Kako koronavirus mijenja jezik kojim govorimo (i mislimo)? *Hrvatski jezik. Znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, Vol. 7, No. 2. 1–7.

Trckova, D. (2012), Metaphorical Representation of a Natural Phenomenon in Newspaper Discourse on Natural Catastrophes, *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines*, Vol. 5, No. 2, 137–151.

Van Dijk, T. (1998), What is Political Discourse Analysis?, *Belgian Journal of Linguistics*, Vol. 11, Issue 1, 11–52.

Vuković, M. (2014), Analiza političkog diskursa, *Analiza diskursa – teorije i metode*, ur. Perović, S., Podgorica: Institut za strane jezike, 213–247.

Wilson, J. (2001), Political Discourse, *The Handbook of Discourse Analysis*, ed. Schiffrin, D., Tannen, D., Hamilton, E. H., Blackwell Publishers, Massachusetts, Oxford, 398–411.

Wodak, R. (2006), Mediation between discourse and society: assessing cognitive approaches in CDA, *Discourse Studies*, Vol. 8, No. 1, 179–190.

PRILOG 1. Spisak metafora rata u saopštenjima Vlade Srbije tokom zemljotresa u Kraljevu 2010. godine, poplava 2014. pandemije virusa korona 2020.

a) Zemljotres

Ministar za dijasporu u Vladi Republike Srbije Srđan Srećković pozvao je danas dijasporu da pomogne građanima Kraljeva (...) nakon što je razoran zemljotres **pogodio taj grad**. (*Apel dijaspori za pomoć građanima Kraljeva*, Beograd, 9. novembar 2010);

Ovih dana građani Kraljeva **vode bitku s vremenom** ne bi li pre najavljenih kiša i snegova bar zaštitili ruševine. (*Apel dijaspori za pomoć građanima Kraljeva*, Beograd, 9. novembar 2010);

Pripadnici Vojske nastavljaju da pomažu stanovništvu postradalom od zemljotresa (Beograd, 29. decembar 2010).

b) Poplave

...poziv svim štabovima za vanredne situacije na teritoriji Srbije da uvedu **pripravnost svih subjekata** i preduzmu sve potrebne aktivnosti u cilju sprovođenja mera na **odbrani od poplava**. (*MUP pomaže građanima u ugroženim područjima*, Valjevo/Osečina, 15. maj 2014);

Vodi se ogromna **borba da se ojača obala** Kolubare, i sa leve i sa desne strane. (*MUP pomaže građanima u ugroženim područjima*, Valjevo/Osečina, 15. maj 2014);

...dobrovoljci za **odbranu Šapca**. (*U Šabac upućeno više od 3.000 dobrovoljaca*, Beograd, 16. maj 2014);

On je izrazio zahvalnost svima koji su se dobrovoljno javili **da pomognu u odbrani Šapca** od poplava. (*U Šabac upućeno više od 3.000 dobrovoljaca*, Beograd, 16. maj 2014);

...kako bi pomogli **u odbrani tog grada i spasavanju ljudi ugroženih poplavama**. (Veliki odziv građana na poziv premijera za odbranu Šapca, Beograd, 16. maj 2014);

...velike elementarne nepogode koja je **pogodila** najveći deo Srbije. (Poziv kompanijama da pomognu saniranje posledica poplava, Beograd, 16. maj 2014);

...uputio poziv dobrovoljcima da pruže **pomoć u odbrani zemlje** od vodene stihije. (*Potrebni dobrovoljci za odbranu Šapca*, Beograd, 16. maj 2014);

On je zatražio pomoć **u odbrani Šapca**. (*Potrebni dobrovoljci za odbranu Šapca*, Beograd, 16. maj 2014);

Vučić je istakao da će u Šapcu morati da budu **primenjene „ratne mere“**. (*Potrebni dobrovoljci za odbranu Šapca*, Beograd, 16. maj 2014);

On je naglasio da su ljudi koji učestvuju u spasavanju **pravi heroji**. (*Potrebni dobrovoljci za odbranu Šapca*, Beograd, 16. maj 2014);

...da je u poplavama koje su **pogodile Srbiju** najvažnije sačuvati živote ljudi. (*Mlava probila nasip i preti „Drmnu“ i „Kostolcu“*, Beograd, 17. maj 2014);

...napravljeno 20 kilometara širokog nasipa, koji bi trebalo da **izdrži nalete vode** u naredna 24 časa. (*Šabac spreman za udarni talas Save*, Beograd/Šabac, 17. maj 2014);

...više od 10.000 pripadnika oružanih snaga Vojske Srbije na terenu, **na prvoj liniji odbrane** od poplava, na zadacima **spasavanja ljudskih života i imovine**. (*Mobilizacija privrednika za obnovu nakon poplava*, Beograd, 17. maj 2014);

...na do sada pruženoj pomoći u **borbi protiv nezabeležene prirodne katastrofe** koja je zadesila Srbiju. (*Dačić preneo zahvalnost državama koje su pomogle Srbiji*, Beograd, 17. maj 2014);

Srbiji pomoć **za borbu protiv poplava**, kako i u ljudstvu, tako i u neophodnoj tehničkoj opremi, stiže iz više zemalja. (*Više zemalja poslalo u Srbiju pomoć i timove za spasavanje*, Beograd, 17. maj 2014);

...kako bi se Šabac **odbranio od vode**. (*Komesarijat za izbeglice i migracije pomaže ugroženima*, Beograd, 17. maj 2014);

...sredstva koja je Evropska unija predvidela u svrhu urgentne pomoći **u borbi protiv poplava** i saniranju štete. (*Zahtev EU za dobijanje dodatne pomoći*, Beograd, 17. maj 2014);

Sava **preti** izlivanjem. (*Večeras najviši nivo Save kod Šapca*, Beograd, 17. maj 2014);

...**kadeti koji brane Šabac heroji** Srbije. (*Večeras najviši nivo Save kod Šapca*, Beograd, 17. maj 2014);

Vojska dobila **zadatak da sačuva Šabac**. (*Večeras najviši nivo Save kod Šapca*, Beograd, 17. maj 2014);

Oni već 40 sati neprekidno **pobeduju Savu** i njene pritoke. Najviši nivo Save očekujemo nakon 19 časova, i sada se pripremamo **za efikasnu i uspešnu odbranu**, tako da ćemo **odbraniti Šabac**. (*Večeras najviši nivo Save kod Šapca*, Beograd, 17. maj 2014);

...svim sportistima koji zajedno sa ostalima **danonoćno brane Srbiju** od katastrofalnih poplava. (*Sportisti prikupljaju pomoć za Srbiju*, Beograd, 17. maj 2014);

Želim da izrazim zahvalnost svim našim sportistima, sportskim savezima, klubovima, kancelarijama za mlade, policiji, vojsci, vatrogascima i **svima koji brane svoju zemlju**. (*Sportisti prikupljaju pomoć za Srbiju*, Beograd, 17. maj 2014);

Šabac **dobro utvrđen**. (*Srbija spremna za naredni talas poplava*, Beograd, 17. maj 2014);

On je upozorio na to da je došlo **do probijanja savskog nasipa**. (*Probijanje savskog nasipa kod TENT-a nova pretnja Obrenovcu*, Beograd, 17. maj 2014);

...tokom noći više od 6.000 građana, pripadnika MUP-a i Vojske Srbije mukotrpno radilo na terenu, što je rezultiralo **odbranom ovog grada od vodene stihije**. Nasipi na svim kritičnim tačkama na Savi kod Šapca **za sada izdržavaju nalete vode**, ali se očekuje nadiranje Save, pa je **odbrana tog grada prioritet**. (*Probijanje savskog nasipa kod TENT-a nova pretnja Obrenovcu*, Beograd, 17. maj 2014);

...omladinu angažovanu na **zaštiti termoelektrane** u Kostolcu, i u ime Vlade Srbije preneo im zahvalnost **na hrabrosti, izdržljivosti i predanosti u odbrani zemlje od poplava**. (*Udovičić obišao volontere u Kostolcu*, Beograd/Kostolac, 18. maj 2014);

Na bedemima između sela Ševarice i Drenovac, gde je jedna od tri **kritične tačke odbrane Šapca**, angažovano je približno 200 kadeta Vojne akademije. (*Vojska počela asanaciju i biološku dekontaminaciju terena u Ubu*, Beograd, 18. maj 2014);

U odbrani grada, kako je podsetio, angažovana je Prva brigada Kopnene vojske. (*Vojska počela asanaciju i biološku dekontaminaciju terena u Ubu*, Beograd, 18. maj 2014);

Mlava sada **preti selu Drmno**. (*Mlava probila nasipe kod „Drmna“*, Beograd/Kostolac, 18. maj 2014);

...najveću **opasnost** sada predstavlja reka Sava. (*Reka Sava najveća pretnja naredna dva dana*, Beograd, 18. maj 2014);

...treba da se preduzmu sve mere kako bismo **se odbranili**. (*Reka Sava najveća pretnja naredna dva dana*, Beograd, 18. maj 2014);

...**u odbrani od poplava** na ugroženom području utrošeno približno 223.000 vreća za izgradnju nasipa. (*Pomoć iz brojnih zemalja stiže u Srbiju*, Beograd, 18. maj 2014);

...država **rešena da odbrani kop** i termoelektranu „Kostolac“ i koristiće **sve moguće i tehničke i operativne metode**. (*Stanje u TE „Kostolac“ pod kontrolom*, Kostolac, 19. maj 2014);

...**opasnost od vode** još nije prošla, i dodao da su preduzete sve mere **za odbranu ovog postrojenja**. (*Odbrana TE „Nikola Tesla“ od novog talasa na Savi*, Obrenovac, 19. maj 2014);

...**brane** crpnu stanicu. (*Odbrana TE „Nikola Tesla“ od novog talasa na Savi*, Obrenovac, 19. maj 2014);

...u Srbiji trenutno **najvažnija borba za Šabac**. (*Odbrana Šapca prioritet*, Beograd, 19. maj 2014);

...zahvalnost vladi te zemlje na pomoći koju je pružila Srbiji **u borbi sa poplavama**. (*Zahvalnost Austriji na pomoći koju je pružila Srbiji*, Beograd, 19. maj 2014);

...ali da to **ne znači da je opasnost prošla**, i dodao da su bedemi puni vode i da **preći realna opasnost da dođe do proboja**. (*Hitna evakuacija meštana sela u okolini Šapca*, Šabac, 19. maj 2014);

Ovu **liniju odbrane od poplava** juče su obišli... (*Vojska angažovana na kritičnoj deonici Kuzmin–Bosut*, Beograd, 19. maj 2014);

Aleksandar Obradović ponovio je da je situacija komplikovana i da **opasnost nije prošla**. (*TENT mora biti sačuvan od poplava*, Obrenovac, 20. maj 2014);

...mladi širom Srbije učešćem **u odbrani zemlje od poplava** pokazali visok stepen zrelosti i odgovornosti. (*Mladi volonteri čiste teren u Obrenovcu*, Obrenovac, 20. maj 2014).

...u tamnavskom delu kolubarskog basena, koji je pretrpeo **najveći udarac od poplava**. (*Voda i dalje ugrožava sistem „Elektroprivrede Srbije“*, Beograd, 21. maj 2014);

...pomagali **u odbrani od vodene stihije** i dali neprocenjiv doprinos našim naporima da se **odbranimo od ove nezapamćene elementarne nepogode**. (Vučić uputio pismo zahvalnosti Rusiji, Beograd, 23. maj 2014);

c) Virus korona

Srbija se na dobar način bori protiv koronavirusa (Beograd, 11. mart 2020);

Vlada donela nove mere u cilju suzbijanja koronavirusa (Beograd, 11. mart 2020);

Poziv građanima na solidarnost u borbi protiv koronavirusa (Beograd, 13. mart 2020);

...jer oni stavljaju sebe **na prvu liniju borbe** (*Poziv građanima na solidarnost u borbi protiv koronavirusa*, Beograd, 13. mart 2020);

...i podvukao da **borba protiv virusa zahteva zajedničke napore i koordinaciju aktivnosti** (*Solidarnost i podrška Švajcarskoj u borbi protiv epidemije*, Beograd, 14. mart 2020);

Govoreći o hotelijerima i ugostiteljima, Ljajić je rekao da će i oni **biti pogođeni** (*Snabdevanje tržišta osnovnim namirnicama stabilno*, Beograd, 15. mart 2020);

On je istakao da je Srbija **od danas u ratu protiv neprijatelja kojeg mora da pobeđi** (*Proglášeno vanredno stanje na teritoriji čitave Srbije*, Beograd, 15. mart 2020);

Sve mere se preduzimaju kako bi se sačuvala zemlja, jer, kako je poručio, **predaja nije opcija**. (*Proglášeno vanredno stanje na teritoriji čitave Srbije*, Beograd, 15. mart 2020);

Ovo je **borba svih nas. Disciplina pojedinca** će odlučivati koliko mi kao zemlja možemo **sa ovim da se izborimo**. (*Srbija zatvorila granice zbog koronavirusa*, Beograd, 15. mart 2020);

Brnabić je poručila da **bez solidarnosti epidemija ne može da bude pobeđena** (*Građani da poštuju vanredne mere države*, Beograd, 16. mart 2020);

...**uspeti da se uspešno izborimo sa virusom** COVID-19 i da će **Srbija iz ove bitke izaći kao pobednik**. (*Prva pomoć za Srbiju iz Narodne Republike Kine*, Beograd, 16. mart 2020);

Vlada Republike Srbije je u potpunosti **posvećena borbi protiv širenja virusa** (*Nove mere Vlade u borbi protiv virusa COVID-19*, Beograd, 16. mart 2020);

...**najjači udarac na zdravstveni sistem** (*Građani da poštuju vanredne mere države*, Beograd, 16. mart 2020);

...da je država tu i da će ih **čuvati na svaki način**. (*Građani moraju da pokažu veću odgovornost u ponašanju*, Beograd, 16. mart 2020);

Ovo možemo **da pobedimo i prodemo sa što manje žrtava samo ako se borimo svi zajedno** (*Nije isključena mogućnost uvođenja drastičnijih mera*, Beograd, 17. mart 2020);

...i da se postigne puna **zaštita zdravstvenog sistema i medicinskih radnika** jer će na njima biti **najveći teret borbe** (*Nije isključena mogućnost uvođenja drastičnijih mera*, Beograd, 17. mart 2020);

Sve usvojene mere imaju za cilj isključivo **očuvanje vašeg života i zdravlja**, ali Vlada u ovoj borbi **ne može pobediti sama** (*Nove mere Vlade u borbi protiv virusa COVID-19*, Beograd, 17. mart 2020);

...možemo **izaći iz ove bitke kao pobednici** (*Nove mere Vlade u borbi protiv virusa COVID-19*, Beograd, 17. mart 2020);

...kako bismo se zajedno **izborili sa koronavirusom i sprečili da naši najmiliji postanu žrtve** (*Apel našim građanima na Kosmetu da se pridržavaju mera Vlade Srbije*, Beograd, 17. mart 2020);

Na Kosovu i Metohiji **smo navikli na vanredno stanje**, u njemu živimo ne 20 godina, već većina ljudi koji žive na Kosmetu su u vanrednom stanju čitav svoj život. (*Apel našim građanima na Kosmetu da se pridržavaju mera Vlade Srbije*, Beograd, 17. mart 2020);

...kada se završi **borba sa ovom najvećom pošasti savremenog sveta od Drugog svetskog rata**. (*Od sutra na snazi zabrana kretanja za starije od 65 godina*, Beograd, 17. mart 2020);

Naredni dani izuzetno važni u borbi protiv koronavirusa (Beograd, 18. mart 2020);

...pravovremeno reagujemo **na sve nove pretnje** (*Otvoren stalni kanal komunikacije sa srpskom IT zajednicom*, Beograd, 19. mart 2020);

...da imamo dovoljno zdravih lekara da mogu u dužem vremenskom periodu **da nas štite** (*Policija podnela 87 krivičnih i prekršajnih prijava*, Beograd, 19. mart 2020);

...**a lekari se drže junački** (*Od sutra u 8 časova zatvaranje svih graničnih prelaza za putnički saobraćaj*, Beograd, 19. mart 2020);

...kako bismo našem zdravstvenom sistemu **dali dovoljno vremena da se brani** (*Policija podnela 87 krivičnih i prekršajnih prijavi*, Beograd, 19. mart 2020);

da bismo imali **što manje žrtava u ovom ratu** (*Preminuo prvi pacijent od koronavirusa u Srbiji*, 20. mart 2020);

...odavši priznanje lekarima i medicinskom osoblju koji su se **lavovski borili za njegov život**. (*Preminuo prvi pacijent od koronavirusa u Srbiji*, Beograd, 20. mart 2020);

...**heroine ovog doba** moramo čuvati i paziti. (*Žene zaslužuju posebnu pažnju u ovom teškom vremenu*, Beograd, 22. mart 2020);

...kako i na koji način da zdravstveno, medicinski tretiramo i **napadnemo koronavirus** (*Treća žrtva zaraze koronavirusom u Srbiji*, Beograd, 23. mart 2020);

...da će se država **boriti duplo snažnije** nego do sada. (*Treća žrtva zaraze koronavirusom u Srbiji*, Beograd, 23. mart 2020);

...pređe **na novi metod borbe** sa koronavirusom. (*U Srbiji registrovano ukupno 303 slučaja COVID-19*, Beograd, 24. mart 2020);

...što je namenjeno **za suzbijanje koronavirusa**, uz napomenu da se neprekidno **bije bitka** da se nabavi oprema. (*Obezbediti najbolje moguće uslove za ljude koji budu smešteni na Sajmu*, Beograd, 25. mart 2020);

...**ofanziva protiv Covid-19**. (*Srbiju narednih dana očekuje ozbiljnija situacija po pitanju epidemije*, Beograd, 27. mart 2020);

...svojom boravkom tamo **štite svoje porodice** i to je najefikasniji način da se kao društvo **borimo i pobedimo virus**. (Na Sajmu najbolji mogući uslovi za prihvatanje zaraženih, Beograd, 27. mart 2020);

Zadovoljna sam **dosadašnjom borbom**, to je **pravi rat protiv nevidljivog neprijatelja**, samim tim i teži. Sad se ta **borba usložnjava i vodi na više frontova**. (*Država spremna i na rigoroznije mere ukoliko bude potrebno*, Beograd, 29. mart 2020);

Svaka čast medicinskom osoblju, lekarima, sestrama i tehničarima koji su **na prvoj liniji fronta i koji se bespoštedno bore**. (*Država spremna i na rigoroznije mere ukoliko bude potrebno*, Beograd, 29. mart 2020);

...širenje zaraze predstavlja **pretnju celom čovečanstvu**. (*Još 90 tona medicinske opreme stiglo na beogradski aerodrom*, Beograd, 29. mart 2020);

Ovo jeste **ratno stanje**. (*U Srbiji registrovan ukupno 741 slučaj zaraze koronavirusom*, Beograd, 29. mart 2020);

...**herojske napore** našeg nacionalnog avio-prevoznika. (*NIS donirao 270 tona avio-goriva „Er Srbiji“*, Beograd, 1. april 2020);

... jer su oni **udarna pesnica i najhrabriji deo našeg društva**. (*U naredna 72 sata očekuje se povećanje broja zaraženih koronavirusom*, Beograd, 2. april 2020);

Nećemo dobiti **ovaj rat** (*Broj preminulih u poslednja 24 časa najveći do sada*, Beograd, 3. april 2020);

MUP u prethodnom periodu **podneo značajan teret u borbi sa koronavirusom** (*Kontrole kretanja pojačane u čitavoj Srbiji*, Beograd, 5. april 2020);

...da su predstojeće dve nedelje vreme kada naše društvo **pada ili pobeđuje u toj borbi**. (*Predstojeće dve nedelje prelomne u borbi sa koronavirusom*, Beograd, 5. april 2020);

...kao i da će primarna zdravstvena zaštita od danas, kada je reč o Beogradu, **preuzeti težište borbe** (*U Srbiji od posledica koronavirusa umrlo još sedam osoba*, Beograd, 5. april 2020);

Do pobede zajedno. (*Pružiti podršku medicinskim radnicima*, Beograd, 7. april 2020);

...ono što svi zajedno radimo jeste **osnova prave borbe protiv ove infekcije**. (*Ukupan broj zaraženih koronavirusom 2.447*, Beograd, 7. april 2020);

...jer ulazimo, nadam se, u nešto što bi izgledalo **kao završnica borbe protiv koronavirusa** (*Veliki značaj podrške i pomoći Kine za borbu protiv koronavirusa*, Beograd, 8. april 2020);

...to, međutim, ne znači da ćemo brzo moći da **proglasimo pobedu** i kraj vanrednog stanja, ali je svakako deo **u kojem mi znamo kako se borimo** (*Veliki značaj podrške i pomoći Kine za borbu protiv koronavirusa*, Beograd, 8. april 2020);

...kako ne bismo samo **suzbili virus, već ga i u potpunosti pobeđili** (*Veliki značaj podrške i pomoći Kine za borbu protiv koronavirusa*, Beograd, 8. april 2020);

To se pokazalo kao jedan od ključnih koraka u kineskoj **strategiji borbe** – i kasnije **pobede – protiv novog koronavirusa**. (*Kina donirala Srbiji dve laboratorije za testiranje na koronavirus*, Beograd, 8. april 2020);

...**zajednička borba evropskih zemalja** neophodna da bi se što lakše prevazišli izazovi sa kojima se suočava ceo svet. Sagovornici su postigli saglasnost o tome da će samo **udružena borba protiv ove pošasti** uspeti da, nakon završetka pandemije, **dodatno osnaži i Srbiju i Mađarsku**. (*Zajednička borba Srbije i Mađarske protiv posledica koronavirusa*, Beograd, 9. april 2020);

kako bismo svi zajedno što pre **iz ove bitke izašli kao pobednici**. (*Vlada donela odluku o produženju zabrane kretanja za vikend*, Beograd, 9. april 2020);

...da li ćemo uspeti da **potisnemo virus**, koji ima **snagu i aktivnost** samo onda kada ima mnogo zaraženih. (*U Srbiji koronavirusom zaraženo 3.105 osoba*, Beograd, 10. april 2020);

...zdravstvenom u kojoj se **vodi borba za svaki život**, i ekonomskom u kojoj se **bori** za svako radno mesto. (*Država preuzela veliki teret krize*, Beograd, 11. april 2020);

...podstrek da budemo **još jači i istrajniji u ovoj borbi** (*Još jedna donacija zaštitne opreme za borbu protiv COVID-19*, Beograd, 11. april 2020);

...**a hrabrost koju** svi imamo danas se ogleda u sposobnosti da se samoizolujemo. (*Na severu Kosmeta preminula još jedna osoba od koronavirusa*, Beograd, 11. april 2020);

...**borimo da niko više ne oboli**. (*U MUP-u 157 obolelih od koronavirusa*, Beograd, 13. april 2020);

Zajednička borba EU i Srbije s krizom prouzrokovanom koronavirusom (Beograd, 13. april 2020);

...da, u ime kineskih železnica, **oda počast Vladi Srbije i srpskom narodu na borbi** protiv koronavirusa. (*Donacija kineske kompanije CRIC za borbu protiv COVID-19*, Beograd, 13. april 2020);

...**nevidljivi neprijatelj** na međunarodnom nivou. (*Neizvestan termin održavanja Olimpijskih igara*, Beograd, 14. april 2020);

...da se sa ovom krizom **bore uz manje izlaganje riziku**. (*EU nastavlja da pomaže borbu Srbije protiv koronavirusa*, Beograd, 14. april 2020);

...samo zajedno možemo **poraziti našeg zajedničkog neprijatelja**. (*EU nastavlja da pomaže borbu Srbije protiv koronavirusa*, Beograd, 14. april 2020);

Važno je shvatiti da je svako od nas **na liniji fronta u borbi protiv koronavirusa** i da u ovom vanrednom stanju **svako ima svoj ratni raspored** koji glasi "ostani kod kuće". (*Poštovati mere i tokom predstojećih praznika*, Beograd, 15. april 2020);

...još jedan **udar epidemije**. (*Epidemija se drži pod kontrolom i nazire se njen kraj*, Beograd, 15. april 2020);

...jer je ovo **borba za živote ljudi**. (*Epidemija se drži pod kontrolom i nazire se njen kraj*, Beograd, 15. april 2020);

Prva bitka je dobijena što se tiče Niša. Nije kraj, imamo još **dosta borbe**. (*Očekuje se znatno poboljšanje situacije u Nišu*, Niš, 17. april 2020);

U ovoj borbi možemo da pobedimo samo zajedno. (*Lečenje krvnom plazmom nova faza borbe sa koronavirusom*, Beograd, 17. april 2020);

Naša zemlja i svi građani imaju danas priliku **da pobeđe u ovom ratu** (*Lečenje krvnom plazmom nova faza borbe sa koronavirusom*, Beograd, 17. april 2020);

...ušli u sedmu nedelju **borbe protiv virusa**. (*Lečenje krvnom plazmom nova faza borbe sa koronavirusom*, Beograd, 17. april 2020);

...ulazi u **novu fazu borbe protiv koronavirusa**. (*Lečenje krvnom plazmom nova faza borbe sa koronavirusom*, Beograd, 17. april 2020);

Radnici na gradilištima istinski heroji našeg društva (Beograd, 17. april 2020);

...daju **svoj doprinos ovoj borbi**, jer to je najbolji i najbrži put da se **pobedi koronavirus**. (*„Jugoimport – SDPR“ donirao zaštitna sredstva*, Beograd, 17. april 2020);

...uskoro moći da **proglasimo pobedu**. (*Brnabić dočekala let kojim je dopremljena medicinska oprema*, Beograd, 18. april 2020);

...**prvi i najteži udar koronavirusa**. (*Veliki doprinos pripadnika Prve brigade borbi protiv koronavirusa*, Bačka Topola, 19. april 2020);

...nevidljivi ljudi koji obezbeđuju proizvodnju uglja i električne energije, **naši su heroji**. (*Radnici EPS-a sačuvali energetske stabilnost zemlje*, Kostolac, 19. april 2020);

Ovo je **bitka koja nije završena**. (*Popuštanje restriktivnih mera uz maksimalan oprez*, Beograd, 20. april 2020);

..**kineski i srpski narod bore rame uz rame protiv novog virusa.** (*U novoj laboratoriji u KCS 2.000 testova dnevno*, Beograd, 20. april 2020);

Novih pet žrtava koronavirusa u Srbiji (Beograd, 21. april 2020);

...važan segment ukupne **borbe sa pandemijom.** (*Širom Srbije nastavlja se postavljanje kontejnera za trijažu koje finansira EU*, Beograd, 21. april 2020);

...trebalo smisliti **strategiju** za takozvani import, odnosno ponovni ulazak virusa u zemlju. (*Dalji pad broja zaraženih koronavirusom*, Beograd, 23. april 2020);

...naša vojska daje svoj maksimum **u borbi protiv koronavirusa.** (*Vojska Srbije pruža svoj maksimum*, Beograd, 23. april 2020);

...**borba Srbije** ima podršku. (*Vojska Srbije pruža svoj maksimum*, Beograd, 23. april 2020);

....da istraju još malo **do konačne pobede nad epidemijom.** (*Poboljšanje epidemiološke situacije na Kosovu i Metohiji*, Beograd, 24. april 2020);

...jedini način da opstanemo **da zbijemo redove.** (*Poboljšanje epidemiološke situacije na Kosovu i Metohiji*, Beograd, 24. april 2020);

I dalje **ne možemo da proglasimo pobjedu.** (*Srbija efikasna u borbi sa pandemijom*, Beograd, 28. april 2020);

Ponosna sam na naše građane, institucije, na zajednički tim Vlade i predsednika Republike, na sve naše stručnjake, lekare i medicinsko osoblje, kao i na sve koji su bili **na prvoj liniji borbe.** (*Srbija efikasna u borbi sa pandemijom*, Beograd, 28. april 2020).

...da smo se **borili najbolje što smo mogli.** (*Skupština potvrdila Odluku o uvođenju vanrednog stanja i donete uredbe*, Beograd, 29. april 2020);

...da uspešno **privedemo kraju borbu sa epidemijom.** (*Na koronavirus pozitivno još 285 osoba*, Beograd, 30. april 2020);

UTICAJ VIRUSA COVID-19 NA MIGRACIONA KRETANJA – BORBA MIGRANATA I IZBEGLICA PROTIV VIRUSA I KSENOFOBIIJE

Jovana NIKOLIĆ*, studentkinja osnovnih studija
Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka

Sažetak: *U radu se polazi od koncepta ljudske bezbednosti, pokušaja njegovog definisanja i značaja koji ima u trenutku kada se ceo svet bori protiv virusa COVID-19. U nastavku se analizira sekuritizacija pitanja zdravlja, kao i mere koje su vlade širom sveta donele kako bi zaštitile svoje građane, a pre svega mere koje se tiču ograničavanja kretanja. Pomenute teorijske koncepte autor uvezuje sa empirijskim podacima o statusu migranata i izbeglica i globalnom tretmanu prema njima tokom pandemije virusa COVID-19, sa ciljem da pokaže da se migranti i izbeglice trenutno, ali i mesecima unazad, bore protiv dva neprijatelja – pomenutog virusa i ksenofobije.*

Ključne reči: *ljudska bezbednost, COVID-19, migranti, sekuritizacija zdravlja, ksenofobija*

* jovana.19.02@hotmail.com

UVOD

U trenutku kada autor počinje pisanje ovog rada u svetu je, prema podacima Svet-ske zdravstvene organizacije, nešto više od 29 155 000 ljudi zaraženo virusom CO-VID-19 (World Health Organization, 2020b). Treba uzeti u obzir da se ovde radi o potvrđenim slučajevima. Veliko je pitanje koliko ljudi zapravo nosi u sebi ovaj vi-rus ali ne pokazuje nikakve simptome, te ne zna da je pozitivno i da je moguće da će ugroziti ljude oko sebe ukoliko nema odgovarajuće zaštite među njima. Pomenuti vi-rus je deo naše svakodnevice već mesecima unazad, stoga je njegovo izučavanje iz ugla svih naučnih disciplina itekako važno. Svakog dana mogu se pročitati nove vesti o različitim vakcinama protiv pomenutog virusa koje se razvijaju širom sveta¹, kao i izjave renomiranih lekara i profesora medicine na tu temu. Međutim, pored medicin-skog aspekta, problem širenja virusa COVID-19 relevantan je i sa aspekta društvenih nauka, naročito sa aspekta ljudske bezbednosti.

Stoga autor u ovom radu polazi od koncepta ljudske bezbednosti – šta sve ovaj po-jam obuhvata i koji su eventualni problemi koji postoje oko definisanja pomenutog pojma. U nastavku se, u skladu sa konceptom sekuritizacije, autor bavi sekuritizaci-jom pitanja zdravlja i merama koje su vlade širom sveta preduzele kako bi zaštitile svoje građane. Sve prethodno pomenute teorijske koncepte i relevantne empirijske podatke autor dovodi u vezu i smatra relevantnim kada je reč o migrantima i izbe-glicama, njihovom zdravlju i poteškoćama sa kojima se susreću tokom pandemije. Samu srž ovog rada predstavlja istraživanje posledica i efekata koje pandemija vi-rusa COVID-19 ostavlja na migrante i migraciona kretanja i zaključak da neprijatelj migranata i izbeglica mesecima unazad nije samo pomenuti virus, već se kao njihovi neprijatelji mogu označiti i diskriminacija i ksenofobija, sa kojima su se oni borili i pre početka trenutne pandemije, ali je ta borba, smatra autor, sa širenjem virusa CO-VID-19 globalno, postala još ozbiljnija.

Koncept ljudske bezbednosti

„Ljudska bezbednost je kao ,održivi razvoj’ – svi su za to, ali malo ljudi ima jasnu predstavu šta to znači“ (Paris, 2001: 88).

1 Na sajtu Svetske zdravstvene organizacije mogu se naći detalji o razvoju vakcina protiv COVID-19: <https://www.who.int/publications/m/item/draft-landscape-of-covid-19-candidate-vaccines>

Koncept ljudske bezbednosti javio se po završetku Hladnog rata kao novi nivo analize u studijama bezbednosti. Pomenuti koncept podrazumeva da se u središtu analize bezbednosne politike više ne nalazi država ili nacija, već pojedinac (Ejdus, 2012: 215). Ono što je karakteristično kada govorimo o ljudskoj bezbednosti jeste da je reč o „spornom konceptu“ oko čijeg se definisanja spore autori širom sveta (Ejdus, 2012: 216). Kao što se može primetiti iz napred pomenutog Parisovog članka, postoji značajan deo populacije koji se zalaže za ljudsku bezbednost iako dobar deo njih ne zna zapravo šta sve taj pojam obuhvata. Prema *Izveštaju o ljudskom razvoju* iz 1994. godine „ona podrazumeva bezbednost od hroničnih pretnji, kao što su glad, bolest i represija“ (United Nations Development Program, 1994, navedeno prema Ejdus, 2012: 219), dok prema *Doktrini ljudske bezbednosti za Evropu* iz 2004. godine „ljudska bezbednost predstavlja individualnu slobodu od osnovnih nesigurnosti“ (Albrecht et al., 2004, navedeno prema Ejdus, 2012: 224). Kojim god od pomenutih određenja ljudske bezbednosti da se vodimo, dolazi se do zaključka da trenuci koje proživljavamo mesecima unazad, tj. pandemija virusa COVID-19 predstavlja pretnju ljudskoj bezbednosti. Pojedinci širom sveta strahuju za svoje zdravlje i za svoju sigurnost. Ukoliko se uzmu u obzir i elementi ljudske bezbednosti koje Paris navodi, a koji uključuju aspekte ekonomije, zdravlja, hrane, životne sredine, politike, individualne, ali i bezbednosti zajednice (Paris, 2001: 90), autor zaključuje da je pandemija koju trenutno proživljavamo ugrozila ne samo zdravlje pojedinaca, već ostavlja posledice i po grupe individua, kao i da nije reč samo o zdravstvenim posledicama, već se može govoriti i o ekonomskim i društvenim.

Sekuritizacija pitanja zdravlja

Kada se govori o konceptu sekuritizacije, nepravедno bi bilo ne pozvati se na idejnog tvorca ove teorije – Ole Vejvera (Ole Wæver). Kako on smatra, sekuritizacija predstavlja „proces koji obuhvata konstruisanje bezbednosnih pretnji, kao i preduzimanje specijalnih mera radi borbe protiv njih“ (Ejdus, 2012: 107). Primenjeno na situaciju koju proživljavamo globalno proteklih meseci, neizbežno je da o virusu COVID-19 koji hara svetom govorimo kao o pretnji koju su vlade, to jest političke elite prepoznale kao pretnju po svoja društva i u skladu sa tim pribegle upotrebi određenih specijalnih mera za borbu protiv pandemije. S obzirom na to da je pre svega zdravlje ljudi najugroženije zbog širenja pandemije, u tom kontekstu možemo govoriti o sekuritizaciji pitanja zdravlja. Vlade širom sveta su u ulogama sekuritizujućih aktera povukle sekuritizujuće poteze koje su smatrale odgovarajućim i donele određene specijalne mere. Predsednici ili premijeri, u zavisnosti od države do države, obavestili su javnost o širenju novog virusa na globalnom nivou, o kojem se u tim trenucima nije

dovoljno znalo a koji je već tada ugrožavao zdravlje njihovih stanovnika. Sa ciljem da se spreči ubrzano širenje virusa među stanovništvom, preduzete su različite mere, koje su se uglavnom ticale ograničavanja kretanja i zabrane okupljanja. Tako je italijanska vlada već krajem januara suspendovala letove za i iz Kine, da bi krajem februara oformila takozvane Crvene i Žute (karantin) zone, zatvorila određen broj škola, ukinula javna okupljanja i tako dalje (La Repubblica, 2020). Govor koji je srpski predesednik održao 14. marta tekuće godine samo je jedan od primera uspešnog sekuritizujućeg poteza. On je, naime, služeći se gramatikom bezbednosti koja je obuhvatala između ostalog „nevidljivog neprijatelja“, „vanredno stanje“, „najtežu bitku“ (N1 Beograd, 2020), ukazao građanima Srbije na opasnost od novog virusa, sa čijim su širenjem oni bili upoznati preko različitih medija, i istakao važnost preduzimanja određenih specijalnih mera kako bi se građani zaštitili.

Kako stoji u Strategiji nacionalne bezbednosti Republike Srbije iz 2019. godine: „Epidemije i pandemije zaraznih bolesti mogu ugroziti stanovništvo Republike Srbije i nositi rizik za nastanak težih ekonomskih i društvenih posledica“ (str. 10). Kako u našoj, tako i u zemljama širom sveta, pandemija virusa COVID-19 ne samo da je ugrozila zdravlje stanovnika, već je dovela i do značajnih ekonomskih posledica. Tako smo imali priliku da saznamo da su Sjedinjene Američke Države kao vodeća sila sveta zabeležile najviši nivo nezaposlenosti od Velike depresije (Long, Van Dam, 2020). Kako bi sprečile širenje virusa i ublažile i ekonomske i društvene posledice po svoja stanovništva, vlade širom sveta su pribegle različitim merama, među kojima je za ovaj rad najrelevantnije ograničavanje kretanja, pod kojim autor podrazumeva restrikcije kretanja unutar i između gradova i unutar i između država. S obzirom na to da su se uvedene mere razlikovale od države do države, i danas se, kao mesecima unazad, debatuje o tome koje su od njih bile uspešne i u kolikoj meri. Često se u medijima može naići na izdvajanje Švedske kao primera države koja se, može se reći, oslonila na savest svojih stanovnika da će držati preporučeno rastojanje, izbegavati kontakte sa drugima i slično, više nego na uvođenje prinudnih mera poput zatvaranja restorana i klubova, javnih kupališta, ili zatvaranje čitavih gradova (Savage, 2020).

Tretman migranata i izbeglica tokom pandemije COVID-19

„Sada moramo da delujemo kako bismo ojačali imunitet naših društava protiv virusa mržnje.“

Antonio Guterres (António Guterres), Generalni sekretar Organizacije ujedinjenih nacija (United Nations, 2020a)

U prethodnom pasusu pomenuti su različiti oblici ograničavanja kretanja kao mera za sprečavanje širenja virusa. S obzirom na temu ovog rada, za autora je najznačajnija zabrana kretanja između država. U mesecima u kojima se virus „selio“ iz države u državu, milioni ljudi su, iz različitih razloga, takođe pokušavali da pređu državne granice. Ljudi koji beže od rata i nasilja ili traže priliku za bolji život[□] deo su naše svakodnevice mnogo duže od otkrića novog virusa koji nam obeležava protekle mesece. Statistika za 2018. godinu pokazuje da je 2.4 miliona ljudi iz država koje nisu članice Evropske unije ušlo u EU, dok je 1. januara 2019. godine u državama članicama EU živelo 21.8 miliona ljudi čije državljanstvo nije vezano za neku državu članicu EU (Eurostat, 2020). Pomenuti brojevi pokazuju samo jedan deo jednog kontinenta, odnosno samo jedan deo globalne realnosti. Nažalost, za ljude koji imaju status migranata i izbeglica, realnost je još surovija. Najpre, kao što je već rečeno, veliki deo njih beži od nasilja i lošeg života u bilo kom smislu te reči. Dalje, na putu do cilja susreću se sa nemalim opasnostima po svoje živote, kao što je na primer plovidba Mediteranom u prenatrpanim čamcima (BBC News, 2018), a kada dođu do cilja neizvesno je kakav će tretman dobiti u zemlji domaćinu. Kada na sve to dodamo činjenicu da svetom hara virus o kojem se i dalje ne zna dovoljno, i koji svakodnevno odnosi živote i u najuređenijim državama, njihova realnost postaje sve teža. O položaju migranata i izbeglica u zemljama domaćinima i na putu ka cilju, kao i kako se na njih gleda tokom trenutne pandemije, biće reči na narednim stranama.

Značaj koji migranti imaju u zemljama domaćinima, gledano sa ekonomskog aspekta, nije zanemarljiv. Kako ističe Džon Lecing (John Letzing) u svom tekstu za SvetSKI ekonomski forum, „migranti doprinose 10% svetskom BDP“ (Letzing, 2020). Migranti takođe čine značajan udeo (15-20%) radnosposobnog stanovništva u zemljama domaćinima koje svrstavamo u razvijene ekonomije (Jaumotte, Koloskova i Saxena, 2016). Prema rečima autorki navedenog teksta, sa kojima se zahvaljujući empiriji možemo složiti: „Visokokvalifikovani migranti donose raznolike talente i stručnost, dok niskokvalifikovani migranti popunjavaju osnovna zanimanja za koje nema dovoljno domaćeg stanovništva i omogućavaju domorocima da budu zaposleni na visokokvalifikovanim poslovima“ (Jaumotte et al., 2016). Takođe, statistika za septembar tekuće godine pokazala je da od dvadeset država koje su najviše pogođene virusom COVID-19, u bar sedam njih (Švajcarska, Kanada, SAD, Španija, Italija, Nemačka, Francuska) kritični sektor zdravstvenih usluga zavisi od radnika rođenih u inostranstvu (Migration Data Portal, 2020). Sada se nameće pitanje: ako migranti koji žive u njima donose dobrobit zemljama domaćinima, makar i samo sa ekonomskog aspekta, kakav tretman oni zaslužuju u situaciji kada su svi ljudi suočeni sa neprijateljem koji ne bira koga će napasti po boji kože, nacionalnosti, radnom statusu i slično? U pregledu analitičke grupe KNOMAD (Global Knowledge Partnership on Migration and Development) iz aprila ove godine navodi se da su neke države proizvele traja-

nje viza za radnike sa statusom migranata, ali i da su baš ti radnici podložniji gubitku posla usled ekonomske krize kojima su države širom sveta pogođene zbog pandemije virusa COVID-19 (KNOMAD, 2020). Prateći uputstva Svetske zdravstvene organizacije po pitanju prevencije i sprečavanja širenja pomenutog virusa, većina zemalja OECD je ponudila pristup lečenju ovog virusa svim kategorijama migranata (OECD, 2020). S druge strane, globalno gledano, Svetska zdravstvena organizacija navodi da su migranti uglavnom isključeni iz nacionalnih programa zdravstvene zaštite i tretmana (World Health Organization, 2020a). O tome na kakav tretman generalno nailaze pojedinci sa statusom migranata ili izbeglica i šta se sve može učiniti da bi se dosadašnja praksa poboljšala, istraživano je i pisano dosad.² Kako se navodi u zajedničkoj izjavi više međunarodnih organizacija koje se bave pitanjima migracija i ljudskih prava³, migranti su se u toku pandemije našli u prenatrpanim kampovima u kojima je nemoguće održavati socijalnu distancu, i u kojima im nedostaje adekvatan pristup zdravstvenim uslugama, čistoj vodi i sanitarnim uslovima (United Nations, 2020b).

Diskriminacija migranata i izbeglica i rastuća ksenofobija

Slike prepunih izbegličkih i migrantskih kampova u državama širom sveta kruže internetom i vestima mesecima unazad. Dok s jedne strane slušamo svakodnevno o važnosti držanja distance od 2m, sa druge strane hiljade i hiljade ljudi zatvorenih na malim prostorima, bez potrebne higijenske zaštite, a negde i bez hrane, čekaju u nadi da će ih države domaćini primiti na svoju teritoriju. I dok oni u pomenutim kampovima razmišljaju o započinjanju novog života, pojedinci u društvima širom sveta krive migrante i izbeglice za širenje virusa. Ne možemo poreći činjenicu da se ovih dana, pored virusa korona, širi i virus dezinformacija i lažnih vesti o migrantima⁴, kao i da se njihovo kretanje dovodi u najbližu vezu sa širenjem pandemije. Retoriku o migracijama nesumnjivo „krasi“ strah od „drugog“ (Chugh, 2020). Ono što je ljudima nepoznato, strano ume da izazove strah, i tako je vekovima unazad. Pripisivanje onoga što je nepoznato određenoj grupi ljudi nije nova pojava. Kao što je kolera tridesetih godina XIX veka dobila oznaku „irska bolest“, tako se virus COVID-19 danas naziva „kineskim virusom“ (Banulescu-Bogdan, Benton i Fratzke, 2020). Nažalost, i da-

2 Više o razlici između pojmova „migrnati“ i „izbeglice“ dostupno je na: <https://refugeesmigrants.un.org/>.

3 Na sajtu Beogradskog centra za ljudska prava može se naći par publikacija usko vezanih za pomenutu temu, kao i predlozi nekih strategija: <http://www.bgcentar.org.rs/obrazovanje/publikacije/posebna-izdanja/>

4 U pitanju su UNHCR (UN Refugee Agency), IOM (International Organization for Migration), OHCHR (UN Human Rights Office).

nas, u XXI veku, pojedinci koriste strah od nepoznatog kako bi u svojim društvima one grupe ljudi koje smatraju nepoželjnim i nedobrodošlim (migrante i izbeglice) iz bilo kog razloga prikazali u lošem svetlu. Razvoj tehnologija i uticaj društvenih mreža su samo olakšali širenje ksenofobije i straha od pomenutih grupa ljudi. U početnim trenucima kada se čitav svet susreo sa virusom COVID-19, za koji je trebalo vremena da se ispita o čemu se tačno radi, opravdano se svetom širio strah za svoje zdravlje i za svoje najbliže. Međutim, strah od novog virusa poslužio je nekima da ojačaju postojeći strah od migranata i izbeglica, koji je ne tako davne 2015. godine već ojačao usled migrantske krize. Ovaj trend nije izbegao ni našu zemlju. Protekle mesece je u Srbiji obeležilo pojavljivanje grupe „STOP naseljavanju migranata“ na fejsbuku, širenje teorije o planskom naseljavanju migranata kako bi se povećao natalitet Srbije, kao i događaj u kojem je jedno lice uletelo automobilom u obrenovački centar za migrante (Marinković, 2020). Analiza javnog diskursa o migrantima koju je sproveo Beogradski centar za ljudska prava pokazala je da se pojmu „migranti“ u Srbiji uglavnom prilazi sa bezbednosnog stanovišta te da na taj način primaoca informacija stavlja u osećanje ugroženosti. Kako se dalje navodi u izveštaju, integracioni narativ, koji bi sa sobom doneo pozitivnu konotaciju, mnogo je manje zastupljen u diskursu u odnosu na bezbednosni (Beogradski centar za ljudska prava, 2020: 47).

Pored širenja lažnih vesti o njima, migranti se već mesecima susreću i sa različitim oblicima diskriminacije u odnosu na lokalno stanovništvo. U primerima koje navodi Amnesty (Amnesty International), u kampu Vučjak u Bosni, kao i u smeštaju Kale (Calais) u Francuskoj, stanovnici ovih kampova susreli su se sa nedostatkom vode u sred pandemije (Amnesty International, 2020a). Razlozi su u datim primerima bili različiti, ali nijedan razlog ne može da opravda pomenuto postupanje sa ljudskim životima bilo kada, a naročito ne u jeku globalne borbe protiv virusa. Deo migranata i izbeglica kojima prethodi progon ili mučenje u rodnoj zemlji susreo se i sa proterivanjem koje, kako podseća Amnesty, međunarodno pravo smatra nezakonitim (Amnesty International, 2020b). Iako nije dozvoljeno da država, ne vršeći potrebnu evaluaciju zahteva za azil vraća ljude, upravo to se dešavalo u mesecima pandemije. SAD su vratile preko 20000 ljudi u periodu od 20. marta do sredine maja meseca, dok je svet obišla i vest da je malezijska vlada u februaru vratila brod Rohindža izbeglica (Amnesty International, 2020b).

ZAKLJUČAK

Virus sa kojim živimo danas, i protiv kojeg se svako od nas bori na način koji smatra najboljim, neko se više, a neko manje oslanjajući na preporuke svojih vlada i lekara, stavio je ljude sa statusom migranata i izbeglica u posebno tešku situaciju. Cilj autora ovog rada bio je da pokaže da je položaj pomenutih grupa ljudi danas, i mesecima unazad, značajno otežan širenjem pandemije virusa COVID-19 iz razloga što se pomenute grupe, pored ovog virusa, susreću i sa diskriminatornim merama u zemljama u kojima se nalaze, ali i sa rastućom ksenofobijom u društvima u kojima se nalaze. Polazeći od koncepta ljudske bezbednosti i sekuritizacije pitanja zdravlja, autor je želeo da ukaže na ulogu i značaj koji COVID-19 ima u našim životima danas i na koje sve načine ugrožava ljudsku bezbednost. S obzirom na to da se pojam ljudske bezbednosti odnosi na sve ljude širom planete, autor je u nastavku rada, uzimajući u obzir relevantne empirijske podatke, istakao migrante i izbeglice kao posebno ugrožene i ranjive grupe u svetlu virusa protiv kojeg se borimo na globalnom nivou. Uvezujući pomenute teorijske koncepte sa dostupnim empirijskim podacima, autor je došao do zaključka da se može s pravom reći da se trenutno migranti i izbeglice bore protiv dva neprijatelja – protiv virusa COVID-19 i protiv ksenofobije. U samom radu su na par mesta navedeni predlozi različitih organizacija za borbu protiv rastuće diskriminacije i ksenofobije, ali i za poboljšanje tretmana koji migranti i izbeglice dobijaju tokom pandemije u zemljama domaćinima. Autoru ovog rada ostaje samo da se nada da će zaposleni u odgovarajućim državnim institucijama širom sveta uzeti u razmatranje pomenute predloge i omogućiti jednakost svim ljudima makar u vreme globalne borbe protiv neprijatelja koji ne bira svoje žrtve ni po rasi, ni po boji kože, ni po nacionalnosti.

LITERATURA

Albrecht et al. (2004). *A human security doctrine for Europe: the Barcelona Report of the Study Group on Europe's Security Capabilities*. Study Group on Europe's Security Capabilities.

Amnesty International. (2020a, maj 13). *Global: Ignored by COVID-19 responses, refugees face starvation*. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/05/refugees-and-migrants-being-forgotten-in-covid19-crisis-response/>

Amnesty International. (2020b, Maj 14). *REFUGEES AND MIGRANTS FORGOTTEN IN COVID-19 CRISIS RESPONSE*. <https://www.amnesty.org/download/Documents/ACT3023192020ENGLISH.pdf>

Banulescu-Bogdan, N. Benton, M. i Fratzke, S. (2020, mart). *Coronavirus Is Spreading across Borders, But It Is Not a Migration Problem*. Migration Policy Institute. <https://www.migrationpolicy.org/news/coronavirus-not-a-migration-problem>

BBC News. (2018, septembar 11). *Migrantska kriza: više od 100 migranata se utopilo blizu Libije*. <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-45482295>

Beogradski centar za ljudska prava. (2020, avgust 16). *Pravo na azil u Republici Srbiji – Izveštaj za period januar-jun 2020*. <http://www.bgcentar.org.rs/pravo-na-azil-u-republici-srbiji-izvestaj-za-period-januar-jun-2020/>

Chugh, A. (2020. maj 22). *Will COVID-19 change how we think about migration and migrant workers?* World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/covid-19-coronavirus-migration-migrant-workers-immigration-policy-health-securitization-risk-travel-bubbles/>

Ejdus, F. (2012). *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*. Službeni glasnik.

Eurostat. *Migration and migrant population statistics*. Pristupljeno 17. septembra 2020. preko https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics

Jaumotte, F. Koloskova, K. i Saxena, S. (2016, oktobar 24). *Migrants Bring Economic Benefits for Advanced Economies*. IMF Blog. <https://blogs.imf.org/2016/10/24/migrants-bring-economic-benefits-for-advanced-economies/>

KNOMAD. (2020, april). *COVID-19 Crisis Through a Migration Lens*. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33634/COVID-19-Crisis-Through-a-Migration-Lens.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

La Repubblica. (2020, februar 21). *Coronavirus, in dieci comuni lombardi: 50 mila persone costrette a restare in casa. Quarantena all'ospedale milanese di Baggio*. https://milano.repubblica.it/cronaca/2020/02/21/news/coronavirus_codogno_castiglione_d_adda_contagiati_misure_sicurezza-249154447/

Letzing, J. (2020, april 8). *How COVID-19 is throttling vital migration flows*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/covid-19-is-throttling-vital-migration-flows>

Long, H, Van Dam, A. (2020, maj 8). U.S. unemployment rate soars to 14.7 percent, the worst since the Depression era. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/business/2020/05/08/april-2020-jobs-report/>

Marinković, L. (2020, maj 7). „Naseljavanje migranata u Srbiji“ i korona virus: Kako epidemija utiče na širenje lažnih vesti i antimigrantskih stavova. BBC News na srpskom. <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-52524776>

Migration Data Portal. *Migration data relevant for the COVID-19 pandemic*. Pristuljeno 31. oktobra 2020. preko <https://migrationdataportal.org/themes/migration-data-relevant-covid-19-pandemic>

N1 Beograd. (2020, mart 15). *U Srbiji proglašeno vanredno stanje zbog koronavirusa*. <http://rs.n1info.com/Vesti/a578290/U-Srbiji-proglaseno-vanredno-stanje-zbog-koronavirusa.html>

OECD. (2020, jun 10). *Managing international migration under COVID-19*. <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/managing-international-migration-under-covid-19-6e914d57/>

Paris, R. (2001). Human Security: Paradigm Shift or Hot Air? *International Security*, 26(2), 87-102. <https://www.jstor.org/stable/3092123>

Savage, M. (2020, jul 23). *Did Sweden's coronavirus strategy succeed or fail?* BBC. <https://www.bbc.com/news/world-europe-53498133>

Sorensen, G. (1996). Individual Security and National Security: The State Remains the Principal Problem. *Security Dialogue*, 27(4), 371-386. <https://www.jstor.org/stable/44471972>

Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije (2019) http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadržaj/dokumenta/strategije/2019/Strategija%20nacionalne%20bezbednosti%20RS.pdf

United Nations. (2020a, maj 11). *COVID-19: UN counters pandemic-related hate and xenophobia*. Department of Global Communications. <https://www.un.org/en/coronavirus/covid-19-un-counters-pandemic-related-hate-and-xenophobia>

United Nations. (2020b, april 3). *'Overwhelmed' health systems have little room for sick refugees, migrants, UN agencies warn*. <https://news.un.org/en/story/2020/04/1061062>

United Nations Development Program. (1994). *Human Development Report*. Oxford University Press.

World Health Organization. (2020a, april 17). *Preparedness, prevention and control of coronavirus disease (COVID-19) for refugees and migrants in non-camp settings*. [https://www.who.int/publications/i/item/preparedness-prevention-and-control-of-coronavirus-disease-\(covid-19\)-for-refugees-and-migrants-in-non-camp-settings](https://www.who.int/publications/i/item/preparedness-prevention-and-control-of-coronavirus-disease-(covid-19)-for-refugees-and-migrants-in-non-camp-settings)

World Health Organization. (2020b). *WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard*. Pristupljeno 15. septembra 2020. preko <https://covid19.who.int/>

